

**T.C.
BATMAN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**17. YÜZYIL KASİDELERİNDE
FAHRİYE**

Rıdvan ÜNVER

**Ocak-2025
BATMAN**

**T.C.
BATMAN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**17. YÜZYIL KASİDELERİNDE
FAHRIYE**

Rıdvan ÜNVER

**Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Zahir SÜSLÜ**

Diğer Jüri Üyeleri

Prof. Dr. İbrahim Halil TUĞLUK

Dr. Öğr. Üyesi Mesut ALGÜL

**Ocak- 2025
BATMAN**

TEZ KABUL VE ONAYI

Rıdvan ÜNVER tarafından hazırlanan “17. YÜZYIL KASİDELERİNDE FAHRİYE” adlı tez çalışması 24/01/2025 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından oy birliği ile Batman Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı’nda YÜKSEK LİSANS tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri

İmza

Başkan

Prof. Dr. İbrahim Halil TUĞLUK

.....

Danışman

Dr. Öğr. Üyesi Zahir SÜSLÜ

.....

Üye

Dr. Öğr. Üyesi Mesut ALGÜL

.....

Yukarıdaki sonucu onaylarım.

Dr. Öğr. Üyesi Ömer Murat ÖTER
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürü

ETİK BEYANI

Bu tezdeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edildiğini ve tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada bana ait olmayan her türlü ifade ve bilginin kaynağına eksiksiz atıf yapıldığını beyan eder, aksinin ortaya çıkması durumunda her türlü yasal sorumluluğu kabullendiğimi bildiririm.

ETHICAL DECLARATION

I declare that all the information in this thesis has been obtained within the framework of ethical behavior and academic rules, and that the source of any statements and information that do not belong to me in this study prepared in accordance with the thesis writing rules has been fully cited, and I declare that I accept all kinds of legal responsibility in case of any contrary situation.

Rıdvan ÜNVER
Tarih:24/01/2025

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

17. YÜZYIL KASİDELERİNDE FAHRİYE

Rıdvan ÜNVER

Batman Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Zahir SÜSLÜ

2025, 82 Sayfa

17. yüzyıl, klasik Türk şiirinin güçlü bir dönemidir. Dönemin şairleri sanatlarını; kaside, gazel, rüba’î, kıt’a gibi farklı nazım şekilleriyle göstermiştir. Özellikle kaside içerisinde yer alan fahriye bölümü, şairlerin kendi şahsiyetlerini, şiirlerini ve yeteneklerini göstermesi için önemli bir araç olmuştur. Şairlerin memduhuna yaptığı övgünün arkasında çeşitli beklentiler vardır. Bu beklentilerin yerine gelmesi için şairler şahsiyetlerini, şiirlerini, yeteneklerini överek memduha layık olduklarını ispat etmeye çalışmıştır.

Tezin konusu, 17. yüzyıl kasidelerindeki fahriye bölümünün ayrıntılı olarak incelenmesidir. Bu doğrultuda şairlerin şahsiyetleri ve şairlik kabiliyetleri incelenmiş; şiirleri mana, fikir, eda ve üslup güzelliği yönüyle ele alınmıştır. Şairler fahriye bölümünde sıkça kendilerini diğer şairlerle kıyaslamış; bu mukayesede şair bazen kendini üstün görmüş, diğer şairleri yermiş bazen de aynı şairleri üstat olarak kabul etmiş kendini onların takipçisi saymıştır. Bu durum tezde şairin kendini Türk, Arap, Acem ve isim vermeden diğer şairlerle mukayese etmesi yönüyle ele alınmıştır.

Anahtar kelimeler: 17. yüzyıl, klasik Türk edebiyatı, kaside, fahriye.

ABSTRACT
MASTER THESIS
FAHRIYE İN 17TH CENTURY ODES

Rıdvan ÜNVER

Batman University Graduate Education Institute

Department of Turkish Language and Literature

Advisor: Dr. Öğr. Üyesi Zahir SÜSLÜ

2025, 82 Pages

The 17th century was a strong period of classical Turkish poetry. The poets of the period demonstrated their art through different verse forms such as ode, ghazal, ruba'i, kıta. Especially the fahriye section in the ode was an important tool for poets to show their own personalities, poems and talents. There were various expectations behind the poets' praise of their praised ones. In order for these expectations to be fulfilled, poets tried to prove that they were worthy of the praise by praising their personalities, poems and talents.

The subject of the thesis is a detailed examination of the fahriye section in the 17th century odes. In this context, the personalities and poetic abilities of the poets were examined; their poems were examined in terms of meaning, idea, tone and style beauty. In the fahriye section, the poets frequently compared themselves with other poets; in this comparison, the poet sometimes considered himself superior, criticized other poets and sometimes accepted the same poets as masters and considered himself their follower. This situation was addressed in the thesis in terms of the poet comparing himself with Turkish, Arab, Persian and other poets without naming them.

Keywords: 17th century, classical Turkish literature, ode, fahriye.

ÖNSÖZ

17. yüzyıl klasik Türk edebiyatında usta şairlerin yetiştiği bir dönemdir. Bu ustalık, şairlerin farklı türlerde ve nazım şekillerinde kendisini belli etmiştir. Tezin konusu olan kaside nazım şekli, başta Nef'î olmak üzere birçok şair tarafından ustalıklı işlenmiştir. Bu yüzyılda kasidelerin özellikle fahriye bölümleri değişikliğe uğramıştır. Birçok şair kasidelerinde şiirlerini ve şairliğini uzun uzadıya övmüştür.

Tezin konusu, 17. yüzyıl kasidelerindeki fahriye bölümünün muhteva bakımından incelenmesidir. Esas konuyu teşkil eden fahriye kısmının incelemesi yapılmadan önce tezin “Giriş”inde 17. yüzyıl Osmanlı döneminin siyasî, sosyal ve kültürel durumu hakkında kısa bilgi verilmiştir. Sonrasında kasidenin tanımı, tarihçesi, bölümleri ve şekil özelliklerinden bahsedilmiştir. “Giriş”in son kısmında ise kasidenin fahriye bölümü hakkında bilgi verilmiştir. Divanları incelenen şairlerin kasideleri içindeki fahriye bölümleri tespit edilerek tabloda gösterilmiştir.

“17. Yüzyıl Kasidelerinde Fahriye” ana başlığı, kendi içinde üç başlıktan oluşmaktadır. Bunlardan birincisi “Şairlerin Kendi Şahıslarını Övmeleri”; ikincisi “Şairlerin Şairliklerini ve Şiirlerini Övmeleri” olup bu başlık kendi içerisinde üç alt başlıktan oluşmaktadır. Birinci alt başlık “Şairlerin şiirlerini anlam yönünden övmeleri”, ikinci alt başlık “Şairlerin şiirlerini eda ve üslup güzelliği yönünden övmeleri”, üçüncü alt başlık “Şairlerin şiirlerini fikir yönünden övmeleri”dir. Üçüncü başlık “Şairlerin Diğer Şairleri Övmeleri, Yermeleri ya da Kendini Onlarla Kıyaslaması” olup bu başlık kendi içinde dört alt başlıktan oluşmaktadır. Birinci alt başlık “Türk şairlerle olan kıyas”, ikinci alt başlık “Acem şairlerle olan kıyas”, üçüncü alt başlık “Arap şairlerle olan kıyas”, dördüncü alt başlık “İsim vermeden kendini diğer şairlerle kıyası” şeklindedir. Bu tasniflerden yola çıkılarak fahriye bölümlerinde şairlerin kendileri, şiirleri, şairlikleri hakkında bilgi elde edilmeye çalışılmıştır.

Tezin ana bölümündeki tasniflerden elde edilen bilgiler, “Sonuç”ta ayrıntılı bir şekilde verilmiştir.

Tez çalışma sürecinde desteklerini esirgemeyen tez danışmanım çok kıymetli Dr. Öğr. Üyesi Zahir SÜSLÜ’ye, tez savunmasında kıymetli bilgilerinden istifade ettiğim hocalarım Prof. Dr. İbrahim Halil TUĞLUK, Dr. Öğr. Üyesi Mesut ALGÜL’e ve süreç boyunca her türlü destekte bulunan eşim Tuğba ÜNVER’e teşekkürü bir borç bilirim.

RIDVAN ÜNVER
BATMAN-2025

KISALTMALAR

a.g.e.	Adı geçen eser
Bkz.	Bakınız
B.S.	Beyit Sayısı
Ed.	Edebiyat
D.	Divan
Haz.	Hazırlayan
K.	Kaside
K.S.	Kaside Sayısı
s.	Sayfa
ss.	Sayfa Sayısı
TDK	Türk Dil Kurumu
T.	Tarih
Üni.	Üniversite
vb.	Ve benzeri
YÖK	Yükseköğretim Kurulu
Yay.	Yayımevi
yy.	Yüzyıl

İÇİNDEKİLER

ÖZET	iv
ABSTRACT.....	v
ÖNSÖZ	vi
İÇİNDEKİLER	vii
1. GİRİŞ.....	1
1.1. 17. Yüzyılda Osmanlı Devleti’nin Siyasî Sosyal ve Kültürel Durumuna Genel Bir Bakış	1
1.2. Kaside	2
1.2.1. Kasidenin tanımı	2
1.2.2. Kasidenin tarihçesi.....	3
1.2.2.1. Arap edebiyatında kaside	3
1.2.2.2. İran edebiyatında kaside.....	5
1.2.2.3. Türk edebiyatında kaside	5
1.2.3. Kasidenin bölümleri.....	6
1.2.3.1. Nesib/Teşbib	6
1.2.3.2. Girizgah.....	7
1.2.3.3. Methiye	7
1.2.3.4. Tegazzül	8
1.2.3.5. Fahriye	8
1.2.3.6. Dua	10
1.2.4. Kasîdenin şekil özellikleri	10
1.2.4.1. Beyit sayısı	10
1.2.4.2. Vezin	11
1.2.4.3. Kafiye ve redif.....	11
1.3. Kasidelerdeki Fahriye Bölümlerinin Tablosu.....	11
2. 17. YÜZYIL KASİDELERİNDE FAHRİYE.....	31
2.1. Şairlerin Kendi Şahıslarını Övmeleri.....	31
2.2. Şairlerin Şairliklerini ve Şiirlerini Övmeleri	37
2.2.1. Şairlerin şiirlerini anlam yönünden övmeleri	51
2.2.2. Şairlerin şiirlerini eda ve üslup güzelliği yönünden övmeleri	55
2.2.3. Şairlerin şiirlerini fikir yönünden övmeleri	59
2.3. Şairlerin Diğer Şairleri Övmeleri, Yermeleri ya da Kendini Onlarla Kıyaslaması	62
2.3.1. Türk şairlerle olan kıyas	62
2.3.2. Acem şairlerle olan kıyas.....	64
2.3.3. Arap şairlerle olan kıyas	68
2.3.4. İsim vermeden kendini diğer şairlerle kıyası	69
3. SONUÇ	76
KAYNAKÇA.....	79

1. GİRİŞ

1.1. 17. Yüzyılda Osmanlı Devleti'nin Siyasî Sosyal ve Kültürel Durumuna Genel Bir Bakış

16. yüzyılda yapılan savaşlarda askerî ve siyasî alanda büyük başarılar kazanan Osmanlı Devleti, bu başarısını 17. yüzyılda aynı güçte devam ettirememiştir. Devlet, askerî ve siyasî yönden aynı güçte olmamasına rağmen sınırları en geniş boyutlara ulaşmıştır. Buna karşılık devletin iç yapısında bozukluklar görülmüştür. Devlet; Celalî isyanları, yeniçeri zorbalıkları ve şehir ihtilalleri ile karşı karşıya kalmıştır.¹ Uzun süren savaşlar ve iç karışıklıklar devleti; siyasî, sosyal ve ekonomik olarak yormuştur. Bu açıdan bakıldığında dönemin karakteristik vasfı istikrarsızlıktır denebilir.² Tüm bu olumsuz durumlara rağmen devlet, askerî ve siyasî olarak yüzyılın sonuna kadar gücünü koruyabilmiştir. Yüzyılın sonunda imzalanan Karlofça Antlaşması ile devletin siyasî ve askerî üstünlüğü de son bulmuştur.³

17. yüzyıl, Osmanlı Devleti'nin en geniş coğrafyaya yayıldığı asırdır. Devlet üç kıtada hakimiyet sürmüştür, bunun neticesinde farklı din, dil, ırk ve kültür zümrelerini bünyesinde barındırmıştır. Geniş sınırlara ulaşan imparatorluğun yönetim, ekonomi, ilim, ordu ve devlet mekanizmasında ise sarsılmalar yaşanmıştır. Söz konusu yüzyılda sırasıyla I. Ahmed, I. Mustafa, II. Osman, I. Mustafa, IV. Murad, I. İbrahim, IV. Mehmed, II. Süleyman, II. Ahmed ve II. Mustafa hüküm sürmüştür. Birçok vezirin değiştiği, devlet yönetiminde valide sultanların söz sahibi olduğu bu yüzyılda çocuk yaşta padişahların tahta oturduğu, yeniçerilerin padişah (II. Osman) katlettiği görülmüştür.⁴

Doğuda İran, kuzeyde Rusya, batıda da Avrupa toplulukları ile mücadele eden Osmanlı Devleti, zor durumda kalmış, özellikle batıda Rönesans ve Reform hareketleri ile gelişimini sürdüren Avrupa, büyük bir tehdit teşkil etmiş, bilim ve teknik alanında yaşanan gelişmelere karşın, Osmanlı'nın bu gelişmelere ayak uyduramaması da duraklama ve gerilemeyi kaçınılmaz kılmıştır. Yenilik yolundaki yetersiz kalan girişimler

¹ Ahmet Kabaklı, Türk Edebiyatı, C. 2, Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, İstanbul 1994, s. 645.

² Ali Fuat Bilkan, “Tarihî, Sosyo-Kültürel Bağlam (1600-1700)”, KB Türk Edebiyatı Tarihi, C.2, s.241.

³ Tunca Kortantamer, Eski Türk Edebiyatı Makaleler I, Akçağ Yayınları, Ankara 1993, s. 157.

⁴ Stanford J. Shaw, Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye, C.I, (Çev: Mehmet Harmancı), İstanbul 1982, s. 266.

de devlet politikası haline getirilemeyerek kişilerle sınırlı kalmış ve genel anlamda başarıya ulaşamamıştır.⁵

17. yüzyılda Osmanlı Devleti'nde medreseler, önemli kültür dairesini barındıran şehirlerde, özellikle İstanbul, Edirne, Bursa, Konya, Bağdat, Kahire gibi yerlerde bulunurdu. İstanbul'da bulunan Fatih ve Süleymaniye medreselerinin diplomaları çok makbuldü. Köylerde ise çocuklar ilkokul düzeyinde mekteplere gönderilirdi. Tekkeler de yine ilim ve sanat alanında önem verilen kurumlardı. 16. yüzyılın sonlarına kadar mahiyetini devam ettiren tekkeler, işlevselliğini bu yüzyılda da sürdürmüş, özellikle kahvehaneler ile birlikte sosyo-kültürel değişimin merkezi olmuştur.⁶

17. yüzyılda Osmanlı'da siyasî, askerî ve ekonomik alanda görülen duraklamanın aksine, edebî alanda ilerleyiş sürmüştür. Osmanlı İmparatorluğu sahasında kültür, sanat ve edebiyat hayatı, alıştığı yükselişe devam etmiştir.⁷ Bilhassa edebiyat, bu dönemde daha fazla gelişim göstermiş, İran şairlerini geçecek boyutta aşama kaydetmiştir. En olgun eserlerin ortaya çıktığı bu yüzyıl, divan şairi Nef'î gibi bir ismin doğuşuna şahit olacak kadar zenginliğini sürdürmüştür.

1.2. Kaside

1.2.1. Kasidenin tanımı

Kaside; “kastetmek, yönelmek” anlamındaki Arapça “kasada” kökünden gelmiş olup “belli bir amaçla yazılmış manzume” demektir.⁸ Kelimeye kasid de denir. Çokluğu “kasâ'id”dir.⁹ Kaside şairlerine ise kaside-gû, kaside-perdâz ya da kaside-serâ denir.

Kasidenin doğuş serüveni Arap edebiyatına dayanır. Acemler de kasideyi Araplardan alıp geliştirerek kendi mayasını katmış, bundan sonra Türk edebiyatına girmiştir. Kaside, Türk edebiyatında daha çok din ve devlet büyüklerini övmek amacıyla kaleme alınmıştır. Kaside yazmanın bir amacı da maddi bir kazanç elde etmektir. Şairler, kasidelerini sundukları kişilerden caize denen para, değerli hediyeler aldıklarından veya makam isteklerinden dolayı, hemen hemen her divan şairi kaside yazmıştır. Hepsisi olmasa

⁵ Shaw, *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye*, s. 266

⁶ Yılmaz Öztuna, *Osmanlı Devleti Tarihi*, Cilt: 2, Medeniyet Tarihi, İstanbul 1998, s. 157.

⁷ Nihat Sami Banarlı, Resimli Türk Edebiyatı, Cilt 2, , *İstanbul: Milli Eğitim Basımevi*, 2001. s. 649

⁸ Cem Dilçin, *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, TDK Yay. Ankara 1992, s.122.

⁹ “Kasîde”, *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi C 5*, Dergâh Yayınları, İstanbul 1982, s. 205.

da -dini konularda kaleme alınanlar dışında- birçok kaside, şairlerin geçimlerini idame edecek bir yol haline gelmiştir. Padişahların tahta geçmesi, bazı kişilere vezirlik, şeyhülislamlık vb. verilmesi, bir savaşın kazanılması, düğün, ramazan, bayram gibi kutlamaların olması, yeni bir han, hamam, saray gibi yapıların tamamlanması gibi hemen her olay, devlet büyüklerine kaside sunmak için şairler tarafından fırsat olarak görülmüştür. Her kaside sunan şairi ihsan ve caize ile ödüllendirmek de devlet büyüklerine ödenmesi gerekli bir borç haline gelmiştir.¹⁰

Kasideler, yazılış maksadına göre farklı isimler alır.¹¹ Şairin kasideyi yazmaktan maksadı Allah'a yakarma ve kendisinin bağışlanmasını dilemekse kaside "münâcât", Peygamber'i veya ailesine mensup birini anlatıp övmekse "na't"¹², padişah, sadrazam, vezir gibi önemli devlet adamlarını övmekse "medhiyye" birini kötülemekse "hicviye"¹³, bir kişinin ölümünden duyduğu üzüntüyü dile getirmekse "mersiye" adını alır.

Beyit nazım birimi ile kaleme alınan kaside, genelde aruzun uzun kalıplarıyla yazılır. Uyak örgüsü aa-ba-ca-da şeklinde ilk beyit kendi arasında, ondan sonra gelen beyitlerin ikinci dizesi ilk beyitle uyaklıdır. Kasidenin ilk beytine 'matla', son beytine 'makta', mahlasın bulunduğu beyte 'taç beyit', en güzel beyte de 'beytü'l-kasid' denmektedir.¹⁴ Türk edebiyatındaki kasideler genellikle otuz üç ile doksan dokuz beyit arasında yazılır. Nâdiren bu sınırların dışına çıkmış da şairlerin, genelde kırk elli beyit uzunluğundaki kasideleri tercih ettikleri görülmektedir.¹⁵

1.2.2. Kasidenin tarihçesi

1.2.2.1. Arap edebiyatında kaside

Araplar'ın milli nazım şekli olan kaside¹⁶, Cahiliye döneminde yaygın olarak kullanılmıştır. Arap edebiyatının ilk dönemlerinde doğmuş ve Cahiliye ismi verilen devrinde en parlak dönemini yaşamıştır.¹⁷ Bir söylentiye göre, ilk kasideyi, Arap şairlerinden Mülhelhil (göçten beş yüzyıl önce) söylemiştir.¹⁸ Mülhelhil'in şiirlerini alan

¹⁰ Haluk İpekten, Eski Türk Edebiyatı, Nazım Şekilleri ve Aruz, Dergâh Yayınları, İstanbul 2005. s. 40.

¹¹ Ahmet Kabaklı, Türk Edebiyatı, C 1, Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, İstanbul 1965, s.498.

¹² Mehmet Çavuşoğlu, 'Kaside' Türk Dili Dîvân Şiiri Özel Sayısı, TDK Yay. Ankara 1986, s.20.

¹³ İpekten, Eski Türk Edebiyatı, s. 40.

¹⁴ Kabaklı, Türk Edebiyatı, C 1, s. 497.

¹⁵ İskender Pala, "Kasîde", TDV İslam Ansiklopedisi, C 24, İstanbul 2001, s.565.

¹⁶ "Kasîde" Türk Ansiklopedisi, MEB, Ankara, 1974, s.375.

¹⁷ İskender Pala, Dîvân Edebiyatı, Ötüken Yayınları, İstanbul 1996, s.59.

¹⁸ Dilçin, Örneklerle Türk Şiir Bilgisi. s.122.

torunu İmrü'l Kays, bunlara aşıkâne ve şairâne tasvirler ilave ederek Arap kasidesinin temelini atmıştır.¹⁹

Cahiliye döneminde iki nazım şekli yaygınlık kazanmıştır. Bunlardan biri recez iken diğeri de kasidedir. Recez, ilhamların etkisiyle irticalen söylenir,²⁰ cahiliye hayatını yansıtan tek konulu kısa kasidelerdir. Diğer yaygın nazım biçimi olan kaside ise recezin aksine birden çok konuyu içeren uzun şiirlerdir.

Tarihsel anlamda miladî 5. yüzyıla dayanan ilk uzun örneklerini Mülhelhil'in verdiği kasideler, cahiliye devrinde oldukça ilgi görmüş, Arap şairleri kasidelerini senede bir defa Ukaz adı verilen yerde okuyarak hünerlerini göstermişlerdir. Bir nevi yarışma eklinde geçen panayırda beğeni gören kasideler, altın yaldızla yazılıp bu şekilde Mekke kapısına asılırdı. Bu nedenle bu kasidelere altınla süslenmiş manasına gelen Müzehhebât ya da asılan anlamına gelen Muallakât adı verilmiştir.

Hz. Peygamber döneminde kaside, çok fazla ilgi görmese de Kâb b. Zühre'nin peygamberimiz için yazdığı, Kasîde-i Bürde olarak bilinen kasidesi büyük öneme sahiptir.²¹

Cahiliye tarzı kaside geleneği, Emeviler ve Abbasiler zamanında bazı yeniliklerle birlikte hemen hemen aynen devam etmiştir.²² Bu konuda özellikle Emevilerin kasidenin gelişimine katkısından söz etmek mümkündür. Kasidenin büyükleri övme (medh-i ekâbir) amaçlı yazılacak hale gelmesi ve kasideyi kaleme alan şairin de önem kazanması İslam tarihinde önemli bir yerde bulunan Emevilerle başlamıştır. Bunun yanında genelde bir caize almak amacıyla yazılan Arap kasideleri, Ebu Nuvas ile Abbasiler döneminde Ebu Temmam, el-Buhturî ve Mütenebbi gibi önemli şairlerle başarılı bir duruma gelmiştir.

Kasidenin şeması şu şekildedir: Bir kabilenin konup göçtüğü yerlerin tasviri ile başlar.²³ Sevgilisinin içinde olduğu kabilenin yaşadığı bu yer, şairi etkiler ve onda tesir edici birçok hatıra uyandırır. Ardından şair, sevgiliye hissedilen arzu ve özlemi anlatmaya koyulur (tegazzül). Tüm dikkatleri üzerine toplayan şair, bunun üzerine kendi başından geçenleri, kahramanlıklarını, çöldeki hayatını yana yakıla anlattıktan sonra, kasideyi kime takdim ediyorsa, onun büyüklüklerini cömertliğini, iyi kalpliliğini medh ederek eserine

¹⁹ Kasîde", *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi* C 5, s. 205.

²⁰ Çavuşoğlu, Kaside. s.17.

²¹ Kasîde", *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi* C 5, s. 205, s.206.

²² Hüseyin Elmalı, "Kasîde", TDV İslam Ansiklopedisi, C 24, İstanbul 2001, s.563.

²³ "Kasîde" *Türk Ansiklopedisi*, s.375.

son verir.²⁴ Kaside, Endülüs Arapları yoluyla İspanya'ya geçmiş, ve Avrupa edebiyatında “romans” türünün çıkmasında etkili olmuştur.²⁵

1.2.2.2. İran edebiyatında kaside

Kaside geleneği, İran'da Sâsâniler zamanında başlamıştır. İranlılar kasideyi, Araplardan alıp en üst düzeye varacak şekilde geliştirmiştir. Sâmanoğulları zamanının, bu türün en parlak devri olduğu söylenir.²⁶ Rûdekî, bu devrin en büyük şairidir.²⁷

Gazneliler devrinde, Gazne'de Sultan Mahmut'un sarayında yeni bir edebî çevre oluşmuştur.²⁸ Bu dönemde, kaside yazmak, bir meslek, bir gelir kaynağı haline gelmiştir.²⁹ Gazne sarayında çok sayıda maaşlı şairlerin varlığı söz konusu iken Unsurî, Esedî, Minuçihri, Ferruhî gibi önemli şairlerin yanında yaklaşık dört yüz kadar şairin, Sultan Mahmut'a çok sayıda methiye yazdığı söylenir.³⁰

Bir övgü şiiri olarak kasidenin İran edebiyatında üslupça en sanatlı, en ağır ve özentili şekline ulaşması, Selçuklular döneminde olmuştur.³¹ Selçuklular devrinde yetişen şairler arasında Enverî en büyük üstad sayılır.³² Enverî'nin yanında Hakanî ile Emir Muizzi de usta kasidecilerdendir. Bu önemli isimlerin dışında İran edebiyatında büyük öneme sahip Harzemşahlar sarayında öne çıkan Zâhir-i Faryâbi ile Reşideddin Vatvat kaside konusunda çığır açmışlardır. Daha sonraki dönemlerde de Kemaleddin Isfahanî, Şirazlı Sadi, Hafız, Selman-ı Saveci gibi büyük isimler, kasideyi en üst noktaya taşımışlardır.

1.2.2.3. Türk edebiyatında kaside

Türk edebiyatında kasidenin başlangıcı oldukça eskidir. 13. yüzyılda Mevlânâ'nın Divan-ı Kebir'inde üç yüz kadar kasidesi vardır. 14. yüzyıla gelinceye kadar Türk edebiyatında kasidede büyük şair hemen hemen yok gibidir.³³ Âşık Paşa'nın

²⁴ M. Fuad Köprülü, *Türk Edebiyatı Tarihi*, Ötüken Yayınevi, İstanbul 1981, s. 137.

²⁵ Kaside”, *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi C 5*, s.206.

²⁶ Çavuşoğlu, *Kaside*, s.18.

²⁷ *İpekten*, Eski Türk Edebiyatı. s.42.

²⁸ *İpekten*, Eski Türk Edebiyatı. s.42.

²⁹ Çavuşoğlu, *Kaside*. s.18.

³⁰ Çavuşoğlu, *Kaside*. s.18.

³¹ Kaside”, *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi C 5*, s. 207.

³² *İpekten*, Eski Türk Edebiyatı. s.42.

³³ *İpekten*, Eski Türk Edebiyatı. s.43.

Garipname'sinde yer alan naatlarında ve Ahmedî'nin divanında yer alan kasideler, bu nazım şeklinin ilk örnekleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Kasidecilik klasik özellikleriyle gerçek anlamda Türk edebiyatında Şeyhî ile başlamıştır. Divanında yer alan on altı kasideyle Şeyhî, bu nazım biçimine yerli bir hüviyet kazandırmıştır.

Türk edebiyatındaki kasideler, daha çok İran şairlerinin etkisinde gelişim gösterdiği için övülen kişilerin özellikleri, İran kasidelerinde olduğu gibi mübalağalı bir dille anlatılmıştır. 16. yüzyılda bu durumun artarak devam etmesinin nedeni, Osmanlı imparatorluğunun her alanda ihtişamlı olmasından kaynaklanmaktadır. Kişilerin büyüklüğü, devletin ihtişamı yanında pek sönük kalacağından, şairler bunları artırarak söylemek zorunda kalmışlardır.³⁴

16. yüzyılda Fuzulî, Bâkî, Hayalî Bey, Ruhî, Nev'î ile olgun düzeye ulaştırılan kaside, özellikle 17. yüzyılda Nef'î ile en üst noktaya ulaşmıştır. Öyle ki Nef'î, Türk edebiyatında bu alanda zirvedir. Bu yüzyılın ve hatta tüm Türk edebiyatının kasidedeki en mahir kişisidir. İran ve Arap kasidecileri ile yarışır seviyeye gelmiş belki de onları geride bırakmıştır.³⁵

1.2.3. Kasidenin bölümleri

Kaside, genel olarak nesib/teşbîb, girizgah, methiye, tegazzül, fahriye ve dua olmak üzere altı bölümden oluşmaktadır. Bir kasidede her zaman bu altı bölümü görmek mümkün değildir. Bazen tegazzül, bazen fahriye bazen de nesib ve girizgah bölümlerinin yer almadığı kasideler vardır. Bu altı bölüm hakkındaki genel bilgiler şu şekildedir:

1.2.3.1. Nesib/Teşbîb

Kasidenin başlangıcında bulunan tasvir kısmıdır.³⁶ Şairin asıl maksadına geçmeden önce, felekten şikâyet ettiği, övdüğü kişinin makama gelişinden duyduğu sevincini belirttiği, kimi zaman da sevgilinin güzelliğinden, aşk acısından, içkiden söz ettiği kısımdır. Kasidenin başında söylenen gazele nesib diyen belagatçılar da vardır. Bu da demektir ki, kasidenin tegazzül bölümü başta olursa nesib adını alırdı.³⁷ Konusu aşk

³⁴ “Kasîde”, Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi C 5, s. 207.

³⁵ Pala, “Kasîde”, s.565.

³⁶ İskender Pala, *Ansiklopedik Dîvân Şiiri Sözlüğü*, Kapı Yayınları, İstanbul, 2011, s.357.

³⁷ Çavuşoğlu, Kaside, s.21.

ve sevgili olan başlangıç kısımlarına nesib, bunlardan başka konuları işleyen kaside başlangıçlarına teşbîb adı verilir.³⁸

Teşbîb kısmında konuya göre at, deve, çöl, hazan, vaha, bahar, yaz, kış, kasır, köşk, saray, Ramazan Bayramı ve benzeri tasvirler yapılır. Hakimâne düşünceler, cömertlik, kahramanlık gibi faziletler; Şiraz, Bağdat İstanbul gibi şehirler ve buralardaki bağ ve bahçelerin güzelliği, tarihi, içtimaî ve estetik bir çevre içinde anlatılır.³⁹ Genellikle 15-20 beyit kadar olur.⁴⁰ Bu ilk bölüm, şairin ilhamının ve hayal gücünün ürünü olup kasidenin en göz alıcı ve en doyurucu kısmını oluşturmaktadır.⁴¹

1.2.3.2. Girizgah

Kaçamak yolu, saklanacak yer; söze girmeden önceki başlangıç, bir eserde esas konuya geçmeden evvelki giriş⁴² anlamına gelmektedir. Sözcüğün aslı, gürizgahtır. Kimilerine göre girizgah, bir bölüm olarak belirtirken, kimine göre ise, ayrı bir bölüm olmayıp sadece medhiyeyi haber verici bir ya da birkaç beyit olduğunu ifade eder. Genellikle tek beyitten oluşan girizgah beyti ile şair, methiyeye giriş yapacağını bildirir. Bu beyti nükteli ve ustalıkla söylemeye çalışır.⁴³ Bu beyit ile şair, sözü öveceği kişiye getirerek nesib veya tegazzül bölümünün sonunda asıl konuya girizgah ile giriş yapar. Genel olarak methiyeye geçişi haber verici mahiyette olan girizgah beyti, 17. yüzyılda fahriye, tegazzül ve dua bölümleri içinde de tespit edilmiş olup, sadece methiyeye geçişte olmadığını söylemek mümkündür.

1.2.3.3. Methiye

Bir kimseyi övmek için yazılan methiyeler, kasidenin nesib/teşbîb bölümünden sonra gelen ana bölümlerinden biridir.⁴⁴ Kasidenin asıl maksat ve ruhunu ifade eden bölümdür.⁴⁵ Buradaki övgü, kasidenin kasidecilik özelliğini belirler. Bu bölüme maksat adı da verilir. Şair, bu bölümde döneminin önemli insanının, fazilet, zenginlik, adalet,

³⁸ İpekten, Eski Türk Edebiyatı, s.38,39.

³⁹ Kaside", *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi C 5*, s. 211.

⁴⁰ Dilçin, *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, s. 123.

⁴¹ "Kaside", *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi C 5*, s.211.

⁴² Seyit Kemal Karaalioğlu, *Edebiyat Terimleri Kılavuzu*, İnkılap ve Aka Kitabevi, İstanbul 1975, s.133.

⁴³ "Kasîde", *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi C 5*, s. 211.

⁴⁴ "Kasîde", *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi C 5*, s. 211.

⁴⁵ Karaalioğlu, *Edebiyat Terimleri Kılavuzu*, s. 223.

cömertlik, kahramanlık, ortaya koyduğu eserleri gibi çeşitli özelliklerinden şiirsel bir üslupla söz eder. Beyit sayısı konuya ve şaire göre değişen bu bölüm, kasidenin en sanatlı beyitlerini içerir.⁴⁶ Övgüsü yapılan kişi, abartılı bir şekilde methedilir. Benzetmeler ve kalıplaşmış mazmun ifadelerle memduha yapılan övgüler, tarihî ve efsanevî kahramanlarla kıyaslanarak yapılır. Genellikle kasidenin sunulduğu şahıs övülürken, methedilen Hz. Peygamber, Dört Halife, Mevlânâ'ya yapılan övgü şiirin sunulduğu kimseler değildir.

1.2.3.4. Tegazzül

Her kasidede bulunmayan bu bölüm, gazel tarzında şiir yazma, gazel söyleme manasına gelir. Konudaki tek düzelikten çıkmak amacıyla amaç dışına çıkılıp bir ya da iki gazel söylenir. Kasidelerin içinde genellikle methiye bölümünden sonra yer alan tegazzül, aynı vezinde ve kafiye bir gazel söyleme demektir.⁴⁷ 5-12 beyit arasında bir uzunluğa sahip bu bölümde⁴⁸ şair, önceden tegazzül yapacağı haberini verir.

1.2.3.5. Fahriye

“Övünmek, böbürlenmek” anlamına gelen Arapça “fahr” sözcüğünden türemiş olan fahriye, bir edebî terim olarak şairlerin kendilerini övdükleri kaside bölümlerine ya da şiirlere denir.⁴⁹ Şair, kendini överken, kendi şairliğini, doğasını, şiirini ve kalemini över. Bunu yaparken de kimi zaman da farklı şahısları hedefine koyarak eleştirir. Şiirlerinde Hz. İsa, İranlı şair Örfî, Hakanî, Enverî, Hz. Musâ, Selmân, Rüstem, Cem, Hüsrev, Yûsuf, Nef'î, Bâkî, İskender ve daha birçok mitolojik, dinî, tarihi ve efsaneleşmiş şahsiyetlerin isimlerini anan şair, kendisini onlarla kıyaslayarak eşit ve hatta üstün ilan ederek sanatının değerini ortaya koymaya çalışır. Methiye bölümünde olduğu gibi burada da şair, kendi övgüsünü mübalağa ölçüsünde yapar. Şiirinin ve şairlik gücünün onlardan üstün olduğunu söyler. Böyle söylemekle de, kaside sunulan kişinin, sıradan bir şairce övülmediğini, şiirinin ve şairliğinin değeri yüksek bir şairce övüldüğünü anlatmak ister.⁵⁰

⁴⁶ Pala, *Ansiklopedik Dîvân Şiiri Sözlüğü*, s. 60.

⁴⁷ Dilçin, *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, s.154.

⁴⁸ Pala, *Ansiklopedik Dîvân Şiiri Sözlüğü*, s.60.

⁴⁹ Mehmet Aça, Haluk Gökalp, İsa Kocakaplan, *Başlangıçtan Günümüze Türk Edebiyatında Tür ve Şekil Bilgisi*, İstanbul, Kesit Yayınları, 2011, s. 307.

⁵⁰ Dilçin, *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, s.157.

Türk edebiyatında kasidede aslî bir bölüm olarak fahriye, 14. yüzyılda Nesîmî, Hoca Dehhânî, Ahmedî Dâî gibi şairlerin divanlarında görülmektedir. 16. yüzyıla kadar makam, mevki talep etme şeklinde yazılan fahriyeler, bu yüzyıldan sonra gelişmeye başlamış, 17. yüzyılda ise özellikle Nef'î ile hem içerik hem de biçim olarak değişime ve gelişime uğramıştır. İlk olarak Arap ve İran şiirinin etkisi ve gölgesinde varlığını sürdüren fahriye bölümü 16. ve 17. yüzyılda gelişerek kendi kimliğine bürünmüş ve 19. yüzyıla kadar varlığını sürdürmüştür.⁵¹

Şairin ustalığını gösterdiği bölüm olan fahriyede kendini överken bir yandan da övdüğü kişiyi de dolaylı olarak methetmiş olur. Özellikle Nef'î'nin fahriye bölümlerinde kendini överken ortaya koyduğu değer ile memduhunu da bu yolla yüceltmış olur. Nitekim şairler, genel anlamda fahriye bölümünde tevazu göstermemekte, kendilerini toplumdakilerden üstün görmekte, bunun büyük şair olmanın gerekliliği olarak saymaktadırlar.⁵²

Fahriye bölümünde dile getirilen övgülerde özellikle devlet büyüklerine, padişahlara yapılan övgülerde bir diğer özellik de padişahlara olan özellikleri değil, olması gereken özelliği överek üstü kapalı ideal insan prototipini göstermeye çalışmaktır. Örneğin, iyi bir yönetici olmada adil olunması gerektiğini ifade eden Nef'î'nin memduhunu bu yönüyle Nûşirevân'a benzeterek övmesi, ideal insan figürü çizme girişimindendir. Bunun yanında bencillik duygularının da doğrudan olmasa da şairlerin fahriye yazmasında farkında olmadan bir etken olduğunu söylemek mümkündür. Ayrıca tüm bunları dikkate aldığımızda şairlerin fahriye yazmalarının Araplardan İran'a oradan da Osmanlı kültürüne giren bir gelenek haline geldiğini ifade edebiliriz. Önceleri bu bölümde şair, dolaylı yoldan kendi halinden, maddi sıkıntılarından bahsettiği bir bölüm şeklinde kendini gösterirken, zamanla şairin kendini ve sanatını övdüğü bölüm şeklini almıştır.⁵³

Fahriyelerin yapısal özellikleri incelendiğinde, 17. yüzyılda Nef'î, ön plana çıkmaktadır. Özellikle peygamberi övdüğü 'sözüm' redifli kasidesinde 31 beyitlik fahriyesi ile Nef'î, şekil yönünden bu alanda çığır açmıştır. Nitekim 17. yüzyıl öncesine kadar doğrudan fahriye ile başlanan şiir örneklerine rastlanılmamıştır.⁵⁴ Tezdeki divanlara bakıldığında bu yüzyılda fahriye bölümü bulunan kasidelerin büyük

⁵¹ Tuba Işınsu İsen, *Divan Şiirinde Fahriye*, Ankara: Bilkent Üniversitesi Ekonomi ve Sosyal Bilimler Enstitüsü, *Yüksek Lisans Tezi*, 2002, s.13.

⁵² Işınsu İsen, *Divan Şiirinde Fahriye*, s.14,16,17.

⁵³ Çavuşoğlu, 'Kaside'. s.22.

⁵⁴ Işınsu İsen, *Divan Şiirinde Fahriye*, s.25.

çoğunluğunda fahriyenin methiye bölümünden sonra yer aldığı tespit edilmiştir. Bunun yanında beyit sayısı yönünden ise yoğunluk, 6-10 beyit arasındadır. Fahriyelerin içerik açısından değerlendirilmesinde de yine bu yüzyılda Nef'î, başat rol oynar. Öyle ki, 'sözüm' redifli kasidesi Nef'î'nin sanatını ve kendini övmesi ile başlar. 17. yüzyıl öncesinde ise, özellikle fahriyenin ortaya çıktığı ilk yüzyıllarda şiirini ön plana çıkaran şaire rastlanılmamaktadır. Kaside sunulan kişiden birtakım talepleri olan ve yardım isteyen şairler, 17. yüzyıl öncesinde dikkati çekmektedir. Bu yüzyılda ise içerik yönünden değişim gerçekleşmiş özellikle de Sebk-i Hindî üslubunun etkisiyle geniş hayal gücü ve girift kullanımlar ortaya çıkmıştır.⁵⁵

1.2.3.6. Dua

Birkaç beyitten oluşan dua bölümü, kasidenin en son bölümüdür.⁵⁶ Memduha dua edildiğinden bu isimle anılmıştır.⁵⁷ Şair, dua ederken kasidenin bütünlüğünü de göz önünde bulundurur. Özellikle nesib ve medhiye bölümlerinde kullandığı ifadelere uygun sözcükler seçmeye gayret eder.

1.2.4. Kasîdenin şekil özellikleri

1.2.4.1. Beyit sayısı

Kasidenin beyit sayısı ile ilgili net bir aralık bulunmamaktadır. Kimi kaynaklara göre en az 33 en fazla 99 beyitten oluşurken⁵⁸ 30 ve daha fazla beyitten oluştuğunu belirten kaynaklara da rastlamaktayız. M. Çavuşoğlu ise, divan şiirinde 100 beyti aşan kasidelerin olduğunu, ancak ekseriyetle 45 ile 70 arasında beyit sayısı ile yazıldığını söyler.⁵⁹ Nitekim tezde de 100 beyitten fazla olan kasidelerin olduğu tespit edilmiştir.

⁵⁵ Işınso İsen, *Divan Şiirinde Fahriye*, s.38.

⁵⁶ Dilçin, *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, s.162.

⁵⁷ Pala, *Ansiklopedik Dîvân Şiiri Sözlüğü*, s.60.

⁵⁸ Ayvaz Gökdemir, *Yeni Türk Ansiklopedisi, Ötüken Yayınları, İstanbul 1985, C.5. s.173*

⁵⁹ Çavuşoğlu, *Kaside*, s.20.

1.2.4.2. Vezin

17. Yüzyılda kasidelerde 23 farklı aruz kalıbı kullanılmıştır. Bunlardan en çok kullanılanı, Mefâilün / Mefâilün / Mefâilün / Mefâilün kalıbıdır. Bahirler üzerinden durumu değerlendirirsek remel bahri, en fazla kullanılan bahir olmuştur.⁶⁰

1.2.4.3. Kafiye ve redif

şiirde şekil ve ahenk, divan şairlerince çok önemsenmiştir. Bu nedenle redif ve kafiye, şiirin vazgeçilmez unsurları haline gelmiştir. Bu tezde ele alınan kasideler üzerinde yapılan değerlendirmede büyük çoğunluğunun tam kafiye ile yazıldığını söylemek mümkündür. En az kullanılan kafiye ise zengin kafiyedir. En çok kullanılan kafiye ise, ‘ân’ ile yazılan kafiyedir.

Kimi kaynaklar uyak konusunda Arapça ve Farsça aslı uzunluklar olan ‘â,î,û’ ünlüleriyle biten kelimelerle yapılmış kafiyeleri tam kafiye olarak nitelerken kimi kaynaklar ise buna değinmez. Kimi kaynaklar ise bu aslı uzun harfleri (‘â,î,û’) tam kafiye olarak değerlendirmekte ancak yanına sessiz bir harf aldıklarında da zengin kafiye olarak ele almamaktadır.⁶¹

Tezde ele alınan kasidelerde ekseriyetle redif bulunmaktadır. Bunların çoğunluğunu ek ve ek grubu şeklinde redifler oluşturur. Bunun yanında hem kelime hem de ek rediflerinin birlikte kullanıldığı redifler de vardır.

1.3. Kasidelerdeki Fahriye Bölümlerinin Tablosu

Çalışmada öncelikle temin edilen divanlardaki kaside sayıları, sonra fahriye bölümü olan kasidenin beyit sayısı, en son fahriye beyitlerinin sayısı tespit edilmiştir. Bu veriler göz önünde bulundurularak 17. yüzyılda yazılmış olan kasidelerde fahriyeye ne derecede önem verildiği anlaşılmaya çalışılacaktır.

17. yüzyılda divanlar, divandaki kasideler ve kasideler içerisindeki fahriyelerin beyit sayıları şu şekildedir:

⁶⁰ Yaşar Aydemir, 17. Yüzyıl Türk Edebiyatında Kasıde, Ankara: Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, *Yüksek Lisans Tezi*, 1994, s.57,97,120,152,158.

⁶¹ Dilçin, *rneklerle Türk şiir Bilgisi*. s, 87-88.

	Divanlar	Kaside Sayısı	Kasidedeki Beyit Sayısı	Fahriye Bölümünün Beyit Sayısı
1.	Ahmed Nâmî Divanı	27	8. Kaside: 64 9. Kaside: 43 11. Kaside: 53 12. Kaside: 61 13. Kaside: 44 16. Kaside: 44 19. Kaside: 41 27. Kaside: 50	8 43 8 14 4 5 5 6
2.	Adnî Receb Dede Divanı	38	3. Kaside: 97 4. Kaside: 49 11. Kaside: 51 20. Kaside: 59 21. Kaside: 35 25. Kaside: 91 27. Kaside: 99 28. Kaside: 43 33. Kaside: 43	7 1 8 6 12 17 24 3 3
3.	Azbî Baba Divanı	20	1. Kaside: 38 6. Kaside: 13 15. Kaside: 12 19. Kaside: 15	3 1 12 15
4.	Azmizâde Hâletî Divanı	41	1. Kaside: 41 2. Kaside: 33 3. Kaside: 32 5. Kaside: 24 6. Kaside: 36 8. Kaside: 42 9. Kaside: 31 13. Kaside: 19 14. Kaside: 47	3 1 1 1 5 1 6 2 1

			18. Kaside: 32	1
			19. Kaside: 23	1
			21. Kaside: 45	12
			22. Kaside: 18	2
			23. Kaside: 32	2
			24. Kaside: 33	2
			28. Kaside: 47	2
			31. Kaside: 34	2
			32. Kaside: 47	1
			33. Kaside: 42	2
			37. Kaside: 30	1
			38. Kaside: 44	5
			39. Kaside: 34	1
			41. Kaside: 40	3
5.	Behcetî Hüseyin Efendi Divanı	30	1. Kaside: 60	16
			4. Kaside: 67	5
			5. Kaside: 60	60
			6. Kaside: 52	7
			7. Kaside: 72	8
			8. Kaside: 55	3
			9. Kaside: 63	10
			10. Kaside: 63	8
			11. Kaside: 55	9
			12. Kaside: 53	6
			13. Kaside: 65	3
			14. Kaside: 64	6
			15. Kaside: 75	11
			16. Kaside: 56	6
			17. Kaside: 61	10
			18. Kaside: 68	13
			19. Kaside: 55	5
			20. Kaside: 75	6
			21. Kaside: 54	6

			22. Kaside: 54	3
			23. Kaside: 53	11
			24. Kaside: 55	9
			25. Kaside: 53	11
			26. Kaside: 53	10
			27. Kaside: 55	7
			28. Kaside: 57	14
			29. Kaside: 51	11
6.	Birrî Mehmed Dede Divanı	15	6. Kaside: 38	1
			7. Kaside: 33	4
			9. Kaside: 32	3
			13. Kaside: 62	1
			15. Kaside: 33	33
7.	Beyânî Divanı	9	3. Kaside: 79	11
			4. Kaside: 47	4
8.	Bosnalı Âsım Divanı	17	3. Kaside: 53	8
			4. Kaside: 106	7
			5. Kaside: 64	2
			6. Kaside: 49	2
			7. Kaside: 63	5
			8. Kaside: 59	6
			9. Kaside: 50	4
			10. Kaside: 35	6
			11. Kaside: 56	8
			12. Kaside: 74	8
			13. Kaside: 50	10
			14. Kaside: 29	11
			15. Kaside: 88	8
			16. Kaside: 54	5
			17. Kaside: 63	10
9.	Cem'î Divanı	25	4. Kaside: 31	31
			6. Kaside: 66	2

			7. Kaside: 35 8. Kaside: 35 9. Kaside: 47 13. Kaside: 35 14. Kaside: 42 15. Kaside: 49 16. Kaside: 40 19. Kaside: 41 25. Kaside: 26	2 7 1 5 1 1 5 7 6
10.	Çorlulu Zarifî Divanı	13	8. Kaside: 42 9. Kaside: 45 13. Kaside: 41	2 2 1
11.	Dimetokalı Vahdetî Divanı	7	4. Kaside: 46 5. Kaside: 22 7. Kaside: 22	5 6 7
12.	Diyarbakırlı Mâlî Divanı	9	2. Kaside: 43 3. Kaside: 70 4. Kaside: 54 6. Kaside: 32 7. Kaside: 49 8. Kaside: 82	43 11 7 7 49 8
13.	Dürrî Ahmed Efendi Divanı	22	3. Kaside: 37 17. Kaside: 15 18. Kaside: 34 20. Kaside: 25	7 15 3 3
14.	Edirneli Ahmed Rüşdî Divanı	8	2. Kaside: 41 3. Kaside: 48 8. Kaside: 32	2 2 4
15.	Edirneli Hüseyin Âlî Divanı	12	2. Kaside: 20 3. Kaside: 52 4. Kaside: 124	20 7 30

			9. Kaside: 35 10. Kaside: 39	2 36
16.	Eğirdirli Şeyhî Mehmed Efendi Divanı	14	3. Kaside: 48 6. Kaside: 45 8. Kaside: 25 11. Kaside: 47	1 4 5 6
17.	Emetullâh Hanım Divanı	4	2. Kaside: 55 3. Kaside: 40	6 9
18.	Fâik Mahmud Divanı	10	1. Kaside: 22 3. Kaside: 40 4. Kaside: 28	1 1 1
19.	Fasih Ahmed Dede Divanı	6	1. Kaside: 29 2. Kaside: 42 3. Kaside: 33 4. Kaside: 22 5. Kaside: 45	1 3 16 22 6
20.	Ferîdûn Divanı	13	1. Kaside: 48 3. Kaside: 46 5. Kaside: 16 7. Kaside: 33 9. Kaside: 33 10. Kaside: 57 11. Kaside: 31 13. Kaside: 17	8 2 16 1 1 2 1 3
21.	Fevzî Dîvânı	2	1. Kaside: 31	9
22.	Feyzi-i Kefevi Divanı	15	14. Kaside: 21	1
23.	Ganî-zâde Nâdirî Divanı	39	3. Kaside: 40 4. Kaside: 40 5. Kaside: 35 7. Kaside: 53 12. Kaside: 50 14. Kaside: 43 16. Kaside: 27	5 3 4 4 5 1 5

			17. Kaside: 40	4
			18. Kaside: 41	6
			19. Kaside: 44	4
			21. Kaside: 44	1
			22. Kaside: 60	8
			25. Kaside: 50	4
			26. Kaside: 50	6
			27. Kaside: 50	6
			28. Kaside: 48	5
			29. Kaside: 47	7
			31. Kaside: 47	5
			33. Kaside: 40	3
			36. Kaside: 34	5
24.	Gümülcelineli Dürrî Divânı	8	1. Kaside: 61	10
			2. Kaside: 67	12
			7. Kaside: 48	12
25.	Hikmetî Divanı	36	1. Kaside: 31	1
			3. Kaside: 21	2
			9. Kaside: 25	2
			12. Kaside: 23	5
			24. Kaside: 25	11
			28. Kaside: 21	1
26.	İlmî Divanı	33	8. Kaside: 40	1
			12. Kaside: 53	2
			28. Kaside: 31	1
			30. Kaside: 25	4
27.	İshak-zâde Zuhûrî Divanı	9	1. Kaside: 23	2
			2. Kaside: 22	5
			4. Kaside: 42	5
			5. Kaside: 77	3
			6. Kaside: 47	3
			7. Kaside: 74	3
			9. Kaside: 42	4

28.	Kadrî Divanı	13	1. Kaside: 60 2. Kaside: 51 5. Kaside: 68 12. Kaside: 16	2 2 3 2
29.	Kâşif Es'ad Efendi Divanı	6	4. Kaside: 34	1
30.	Kâtib-Zâde Sâkîb Divanı	11	4. Kaside: 37 7. Kaside: 24 8. Kaside: 37	4 2 8
31.	Kelîm-İ Eyyûb (Batburunzâde) Divanı	3	1. Kaside: 32 2. Kaside: 29	6 2
32.	Mantıkî Ahmet Efendi Divançesi	3	1. Kaside: 29 3. Kaside: 52	16 7
33.	Mehdî Divanı	33	20. Kaside: 17 30. Kaside: 22	4 4
34.	Mehmed Adlî Divanı	14	5. Kaside: 43 8. Kaside: 28 11. Kaside: 29 12. Kaside: 41	1 5 4 6
35.	Mehmed Emirî Çelebi Divançesi	3	1. Kaside: 69	3
36.	Mehmed Nazîf Divanı	3	2. Kaside: 72	1
37.	Mezâkî Divanı	29	1. Kaside: 46 2. Kaside: 34 3. Kaside: 16 9. Kaside: 83 10. Kaside: 81 11. Kaside: 37 12. Kaside: 99 13. Kaside: 50 14. Kaside: 71 15. Kaside: 52 17. Kaside: 85 18. Kaside: 119	46 34 12 6 19 4 8 50 3 9 15 6

			22. Kaside: 56	5
			23. Kaside: 82	7
			26. Kaside: 35	9
38.	Mu'în Divanı	7	1. Kaside: 48	1
			2. Kaside: 33	8
			3. Kaside: 37	7
			5. Kaside: 23	2
			6. Kaside: 56	2
39.	Nâbî Divanı	29	8. Kaside: 59	2
			9. Kaside: 79	7
			12. Kaside: 95	3
			13. Kaside: 121	1
			18. Kaside: 32	1
			27. Kaside: 9	1
			28. Kaside: 26	1
40.	Naci Ahmed Dede Divanı	7	5. Kaside: 26	5
			6. Kaside: 25	1
			7. Kaside: 20	2
41.	Nâ'ilî-i Kadîm Divanı	36	1. Kaside: 52	15
			4. Kaside: 47	15
			5. Kaside: 46	27
			6. Kaside: 55	4
			9. Kaside: 38	2
			10. Kaside: 40	1
			12. Kaside: 87	11
			13. Kaside: 50	1
			14. Kaside: 90	11
			15. Kaside: 44	5
			16. Kaside: 43	7
			17. Kaside: 71	13
			18. Kaside: 49	8
			20. Kaside: 41	1
			23. Kaside: 56	8

			26. Kaside: 41	5
			28. Kaside: 81	2
			29. Kaside: 30	3
			30. Kaside: 38	18
42.	Nef'i Divanı	62	1. Kaside: 45	45
			2. Kaside: 18	4
			3. Kaside: 60	9
			4. Kaside: 59	11
			5. Kaside: 53	11
			6. Kaside: 41	7
			7. Kaside: 61	29
			8. Kaside: 44	11
			9. Kaside: 72	18
			10. Kaside: 63	14
			11. Kaside: 53	9
			12. Kaside: 43	43
			13. Kaside: 61	15
			14. Kaside: 64	20
			15. Kaside: 39	5
			16. Kaside: 42	11
			17. Kaside: 84	6
			18. Kaside: 46	4
			19. Kaside: 42	5
			20. Kaside: 45	11
			21. Kaside: 52	12
			22. Kaside: 41	7
			23. Kaside: 45	12
			24. Kaside: 55	9
			25. Kaside: 52	3
			26. Kaside: 54	7
			27. Kaside: 55	9
			28. Kaside: 73	10
			29. Kaside: 67	14

		30. Kaside: 67	16
		31. Kaside: 67	17
		32. Kaside: 55	16
		33. Kaside: 53	13
		34. Kaside: 47	11
		35. Kaside: 63	15
		36. Kaside: 41	3
		37. Kaside: 45	12
		38. Kaside: 54	7
		39. Kaside: 53	14
		40. Kaside: 52	12
		41. Kaside: 61	18
		42. Kaside: 46	3
		43. Kaside: 53	7
		44. Kaside: 47	19
		45. Kaside: 47	2
		46. Kaside: 41	7
		47. Kaside: 70	17
		48. Kaside: 47	5
		49. Kaside: 55	3
		50. Kaside: 77	28
		51. Kaside: 57	12
		52. Kaside: 61	5
		53. Kaside: 51	24
		54. Kaside: 47	12
		55. Kaside: 53	13
		56. Kaside: 47	8
		57. Kaside: 45	17
		58. Kaside: 53	15
		59. Kaside: 41	11
		60. Kaside: 44	8
		61. Kaside: 41	1
		62. Kaside: 31	2

43.	Nehcî Divanı	9	5. Kaside: 71 7. Kaside: 33	9 4
44.	Neşâtî Divanı	27	2. Kaside: 33 8. Kaside: 54 9. Kaside: 37 10. Kaside: 52 11. Kaside: 41 12. Kaside: 31 13. Kaside: 38 15. Kaside: 43 16. Kaside: 33 19. Kaside: 40 21. Kaside: 41 22. Kaside: 40 23. Kaside: 30 27. Kaside: 40	5 5 7 10 7 6 6 5 1 5 4 5 3 2
45.	Nevâlîzâde Atâyî Divanı	2	1. Kaside: 2. Kaside:	32 37
46.	Nev'i-zâde Atayi Divanı	31	2. Kaside: 73 4. Kaside: 67 5. Kaside: 60 6. Kaside: 61 8. Kaside: 52 10. Kaside: 34 12. Kaside: 44 15. Kaside: 85 19. Kaside: 70 20. Kaside: 97 21. Kaside: 126 28. Kaside: 54 31. Kaside: 76	10 5 9 2 5 1 1 7 9 13 8 12 12
47.	Nûrî İbrahim Divanı	8	3. Kaside: 59 5. Kaside: 68	8 8

48.	Peştelî Hisalî Divanı	1	1. Kaside: 100	9
49.	Pîrî-zâde Mehmed Sâhib Divanı	5	2. Kaside: 32	3
50.	Râmî Abdurrahman Çelebi Divanı	20	3. Kaside: 53 7. Kaside: 39 9. Kaside: 65 12. Kaside: 43 13. Kaside: 36 14. Kaside: 62 16. Kaside: 47	5 3 5 1 1 2 1
51.	Rızâyî Divanı	20	1. Kaside: 42 2. Kaside: 77 6. Kaside: 54 7. Kaside: 61 9. Kaside: 42 10. Kaside: 77 12. Kaside: 37 13. Kaside: 67 14. Kaside: 54 15. Kaside: 62 16. Kaside: 57 17. Kaside: 54 18. Kaside: 61	10 4 4 3 4 8 4 6 5 1 3 1 5
52.	Rehâyî Divanı	3	1. Kaside: 57 2. Kaside: 32	5 3
53.	Sâbit Divanı	40	5. Kaside: 36 17. Kaside: 76 19. Kaside: 53 20. Kaside: 57 31. Kaside: 43 32. Kaside: 39 34. Kaside: 50 39. Kaside: 53	1 13 3 11 6 1 4 12

			40. Kaside: 67	12
54.	Sabrî Mehmed Şerif Divanı	21	1. Kaside: 75 3. Kaside: 58 4. Kaside: 78 5. Kaside: 58 6. Kaside: 55 8. Kaside: 87 9. Kaside: 40 10. Kaside: 71 11. Kaside: 40 12. Kaside: 55 15. Kaside: 26 16. Kaside: 52 17. Kaside: 73 18. Kaside: 53	8 6 2 9 7 7 9 3 4 6 3 6 11 4
55.	Sa'dî Divanı	9	2. Kaside: 25 7. Kaside: 35 9. Kaside: 33	1 7 6
56.	Safvetî Mehmet Çelebi Divançesi	5	1. Kaside: 36 4. Kaside: 35 5. Kaside: 27	10 2 3
57.	Sahhaf Rüşdî Divanı	8	3. Kaside: 50 8. Kaside: 38	1 4
58.	Sehmî Divanı	21	1. Kaside: 50 3. Kaside: 29 5. Kaside: 33 8. Kaside: 30 10. Kaside: 36 13. Kaside: 38 15. Kaside: 43	2 2 5 1 4 8 6
59.	Sıdkî Pâşâ Divanı	16	1. Kaside: 36 2. Kaside: 49 3. Kaside: 50	1 3 3

			4. Kaside: 48	1
			5. Kaside: 31	1
			7. Kaside: 38	14
			8. Kaside: 38	6
			9. Kaside:28	1
			10. Kaside: 38	6
			11. Kaside: 61	4
			12. Kaside: 15	2
			13. Kaside: 40	6
60.	Siyâhî Dede Dîvânı	27	1. Kaside: 67	1
			4. Kaside: 34	4
			7. Kaside: 61	2
			9. Kaside: 160	10
			10. Kaside: 39	5
			11. Kaside: 63	63
			12. Kaside: 44	7
			13. Kaside:61	6
			15. Kaside: 64	5
			17. Kaside: 59	7
			18.Kaside: 100	15
			20. Kaside: 42	13
			21. Kaside: 59	4
			22. Kaside: 52	7
			23. Kaside: 59	4
			24. Kaside: 37	8
			25. Kaside: 60	10
			26. Kaside: 33	6
			27. Kaside: 99	19
61.	Süheyli Dîvânı	50	6. Kaside: 20	4
			7. Kaside: 59	7
			12. Kaside: 29	7
			13. Kaside: 29	1
			14. Kaside: 52	7

			15. Kaside: 65 16. Kaside: 42 20. Kaside: 27 23. Kaside: 35 24. Kaside: 50 25. Kaside: 44 28. Kaside: 16 34. Kaside: 61 42. Kaside: 31 45. Kaside: 24 46. Kaside: 38 48. Kaside: 91 49. Kaside: 32 50. Kaside: 13	3 8 2 7 7 8 5 2 3 3 7 25 1 13
62.	Şehrî (Malatyalı Alî Çelebi) Divanı	9	1. Kaside: 46 3. Kaside: 59 4. Kaside: 34 7. Kaside: 35 8. Kaside: 42 9. Kaside: 28	18 4 3 7 1 1
63.	Şerif Nehcî Divanı	6	2. Kaside: 35 5. Kaside: 26	35 9
64.	Şeyhülislam Bahayî Divanı	5	5. Kaside: 36	2
65.	Şeyhülislam Yahyâ Dîvânı	4	2. Kaside: 23 3. Kaside: 27	1 3
66.	Şinâsî Divanı	9	4. Kaside: 65 6. Kaside: 61 8. Kaside: 45	7 9 2
67.	Tâib Mehmed Çelebi Divanı	3	1. Kaside: 43 2. Kaside: 59 3. Kaside: 52	9 1 7
68.	Tâlib Ahmed Bosnavî Divanı	4	1. Kaside: 51 2. Kaside: 35	2 4

69.	Üsküdarlı Sırrî Divanı	17	1. Kaside: 64 3. Kaside: 59 4. Kaside: 61 7. Kaside: 77 8. Kaside: 50 9. Kaside: 71 15. Kaside: 42	3 3 2 8 11 16 7
70.	Va'dî Divanı	6	1. Kaside: 89 2. Kaside: 55 6. Kaside: 133	2 4 14
71.	Vahyî Divanı	32	2. Kaside: 105 3. Kaside: 43 4. Kaside: 100 6. Kaside: 35 7. Kaside: 107 9. Kaside: 82 10. Kaside: 40 11. Kaside: 48 12. Kaside: 63 22. Kaside: 20 27. Kaside: 50	13 13 22 7 14 25 40 8 5 4 4
72.	Veysî Divanı	25	2. Kaside: 46 3. Kaside: 31 4. Kaside: 31 6. Kaside: 26 7. Kaside: 35 9. Kaside: 44 11. Kaside: 46 12. Kaside: 42 13. Kaside: 45 14. Kaside: 16 15. Kaside: 27	4 4 3 3 4 4 3 4 5 3 3
73.	Yahyâ Nazîm Divanı	28	2. Kaside: 82	8

			4. Kaside: 77	31
			5. Kaside: 53	5
			6. Kaside: 43	16
			7. Kaside: 33	4
			9. Kaside: 57	10
			13. Kaside: 28	3
			17. Kaside: 27	2
			23. Kaside: 48	6
			24. Kaside: 64	4
			26. Kaside: 61	1
74.	Yârî Divanı	51	8. Kaside: 103	1
			11. Kaside: 61	2
			12. Kaside: 33	2
			15. Kaside: 70	70
			16.Kaside: 102	3
			22.Kaside: 166	3
			23. Kaside: 39	3
			24. Kaside:80	4
			26. Kaside: 62	2
			28. Kaside: 61	6
			29. Kaside: 68	8
			30. Kaside: 65	2
			31. Kaside: 53	4
			43.Kaside: 120	120
			44. Kaside: 16	16
			45. Kaside: 18	18

Yukarıdaki tabloya ek olarak divanında kasidesi olup kaside içinde fahriyesi olmayan şairler de tespit edilmiştir. 17. yüzyılda kaside içerisinde fahriyesi olmayan divanlar, kaside sayıları ve kasidelerin beyit sayıları şu şekildedir:

Divanlar	Kaside Sayısı	Kasidedeki Beyit Sayısı
Abdülmecid Sivâsî Divanı	2	1. Kaside: 66 2. Kaside:149
Âgâh Divanı	2	1. Kaside: 36 2. Kaside: 33
Cemaleddin Mahmud Hulvî Divanı	1	1. Kaside: 31
Fenâyî Cennet Mehmed Efendi Divanı	3	1. Kaside: 33 2. Kaside: 16 3. Kaside: 12
Ferîdî Divanı	2	1. Kaside: 41 2. Kaside: 13
Kâimî Divanı	2	1. Kaside: 16 2. Kaside: 12
Kutup (Seyyid) Osman Fazlî Divanı	3	1. Kaside: 7 2. Kaside: 36 3. Kaside: 100

Meczûb Divanı	15	1. Kaside: 19 2. Kaside: 18 3. Kaside: 19 4. Kaside: 17 5. Kaside: 17 6. Kaside: 19 7. Kaside: 17 8. Kaside: 17 9. Kaside: 17 10. Kaside: 19 11. Kaside: 21 12. Kaside: 19 13. Kaside: 19 14. Kaside: 19 15. Kaside: 27
Nîsârî Divanı	4	1. Kaside: 25 2. Kaside: 31 3. Kaside: 27 4. Kaside: 7
Tırnakçızâde Mehmed Sa'îd Zîver Bey Divanı	3	1. Kaside: 31 2. Kaside: 8 3. Kaside: 32

Ayrıca divanında kaside yer almayan 17. yüzyıl divan şairlerinin isimleri şunlardır: Ankaralı Şeyh Tâceddîn-i Velî, Ayıntablı Hafız Abdülmecîdzade, Bezcizâde Mehmed Muhyiddin Efendi, Hâfız Ahmed Paşa, Haşimî, Hoca Cahan Arşî, Kuloğlu İlyas, Kavsî, Murtezâkulu Han Zafer, Şûhî, Şu'ûrî Hasan Efendi, Ümmî Sinan, Ünsi Hasan Efendi, Verdî Kâsım, Viranî, Zevkî.

2. 17. YÜZYIL KASİDELERİNDE FAHRİYE

2.1. Şairlerin Kendi Şahıslarını Övmeleri

Şairler, kendilerini/şahıslarını överken birçok benzetilen unsuru kullanmıştır. Kendilerini en çok bülbüle ve papağana benzetmişlerdir. Papağanın tatlı dilli, şirin sözlü; bülbülün hoş nağmeli, içten şakıyan olmasını teşbihte benzetme yönü olarak çokça kullanmışlardır. Şairler bazen kendilerini Hazret-i Ali'nin hizmetkârı Kanber'e benzetmiş, daha mütevazı davrandıklarında ise Kanber'in Kanber'iyim gibi tabirleri kullanmışlardır. Birçok kasidede şairler kendilerini cevher madeni, eşsiz bir inci olarak nitelendirmiştir. Şair, bazen Kuran'ı hakkıyla anlayan yüksek idrak sahibi kimse, bazen kendini yüce olarak vasıflandırıp memduhuna yaraşır biri olduğunu kanıtlamak derdindedir. Yine şair; birçok yerde güneş, sihirbaz, bahçıvan, usta bir mutribdir. Şairler kendilerini söz ülkesinin pehlivanına, silahşörüne, şiir meydanının şehsüvarına, övgü meclisinin Cem'ine benzetmiştir. Hatta keyif verici yönlerinin olduğunu belirtirken kendilerini şarap kadehinin dibinde kalan yuduma benzettikleri olmuş, sözü iyi kullanma anlamında kendilerini hakkâk üstadı olarak görmüşlerdir. Şairlerin şahıslarına yönelik bahsedilen övgülerini aşağıdaki beyitlerde görmek mümkündür:

Azbî Baba kendisini, Hz. Ali'ye gönülden bağlı ve onun hizmetinde bulunmuş sadık hizmetkârı Kanber'e benzetmiştir. İnsan Sûresi'nin 1. ayetinde geçen “hel etâ” ile Rahman Sûresi'nin 27. ayetinde geçen “veyebka vech” rumuzlarının manasını bilmenin öneminden bahseden şair, kendisini ilim ve hikmete malik olan Hz. Ali'nin hizmetkârı Kanber'e benzeterek bu cevherlere malik olduğunu söylemiştir:

“Dedim ben Kanberim geldim Aliden cevherim vardır

Rumûz-ı *hel etâ* ya'nî *veyebka vech* in anla” (Azbî Baba, 1.K, 8. B, s. 173)⁶²

Azbî Baba bazen de sözlerinin değerli olmasını Hz. Ali'nin hizmetkârı Kanber'e hizmetkar olmaya bağlamıştır:

“Küllî vârandan geçen anlar bu remzin sırrını

⁶² Ulusal Tez Merkezi (YÖKTEZ), “Azbî Baba Dîvânı” (Erişim 7 Kasım 2024)

Olmuşum ben Müretezânın Kanberinin kanberi” (Azbî Baba, 19.K, 14.B, s. 213)⁶³

Azbî Baba, nokta rumuzunun sırlarını öğrenmek isteyen alıcılara çağrıda bulunarak bu sırları ifşa edeceğini beyan etmiştir. Çünkü kendisini cevherleri ortaya çıkaran bir maden olarak görmüştür:

“Cevâhir kânıyım geldim salâdır hep harîdâra

Rumûz-ı noktadan esrâr beyânın eyledim ifşâ” (Azbî Baba, 1.K, 5.B, s. 173)⁶⁴

Çorlulu Zarîfî, Ahmet Paşa’yı öven şairleri dalgıça benzetmiş, Paşa’yı öven gavvas sayısı her ne kadar çoksa da kendisi gibi dudakları la’l taşına benzer cevhere sahip bir övücünün az olduğunu söylemiştir. Şair kendi dudaklarını kırmızı renkli nadide bir inciye benzeterek kendisinin ne derece değerli bir şair olduğunu Paşa’ya arz etmiştir:

“Bahr-ı medhünde senün gerçi ki çokdur gavvâs

Az düşer böyle güher ey lebi la’lüm ammâ” (Çorlulu Zarîfî, 9.K, 42.B, s. 154)⁶⁵

Dimetokalı Vahdetî, Hz. Osman ve Hz. Hüseyin’in şehadetinin kutsallığını anlattığı kasidesinde, iki din büyüğünün kanlarının dökülmesinden dolayı Allah, bu iki zatın üzüntüsünü yaşayan, hisseden ümmetin günahlarını bağışlamıştır. Hz. Peygamber, Allah rızası için iki yakınıni kurban etmiş ve bunların kanıyla şairin kaşının ortasına kanlı parmağını basmıştır. Kanlı bu nokta, Kuran’ın kendisidir. Baştan sona tüm sureleri okuyan şair, Kuran’ın bağışlanmaya vesile olduğunu anlamıştır. Şair, tahkiyeli bu beyitlerle idrak gücünün kendisine Hz. Peygamber tarafından verildiğini anlatarak bu sahadaki üstünlüğünü ifade etmiştir:

“Ümmetün cürmi bağışlanmazdı bunlar olmasa

Hak rızâsı çün Resulün virdüğü kurbân imiş

⁶³ YÖKTEZ, “Azbî Baba Dîvânı”

⁶⁴ YÖKTEZ, “Azbî Baba Dîvânı”

⁶⁵ Ulusal Tez Merkezi (YÖKTEZ), “Çorlulu Zarîfî Dîvânı” (Erişim 7 Mayıs 2024)

Kıldı hûn-âlûd ol demde ser-i engüştini

İki kaşum arasına yazdığı unvân imiş

Ba'd-ez-în âyîne sundı destüme kıldım nazar

Sûretâ bir nokta ammâ câmi'-i Kur'ân imiş

Ser-be-ser sûre-be-sûre okuyup hatm eyledim

Fehm kıldım kim bu sûret bâ'is-i gufrân imiş

Hem sa'âdet hem şehâdet hem beşâretdür bana

Bu işâret hazret-i Hakdan hemîn bürhân imiş” (Dimetokalı Vahdetî, 7.K, 16-20.B, s. 18-19)⁶⁶

Fehîm-i Kadîm, kendisini şaha, düşüncesini saraya benzetmiş; düşünce sarayının bekçisinin Allah'ın feyzi olduğunu söylemiştir:

“Benem ol şeh ki feyz-i Bârî'dür

Kasr-ı endîşemün nigezbânı” (Fehîm-i Kadîm, 17. K, 67. B, s.)⁶⁷

Fehîm-i Kadîm diğer bir beyitte, yükseklerdeysem de harap haldeyim. Zuhâl yıldızının uğursuz baykuşu, başımın üstündeki kuştur demiştir. Fehîm, şahsının yüksek mertebede olduğunu buna mukabil talihinin kendisini harap duruma getirdiğini ve Zuhâl yıldızının uğursuz baykuşunun harap haldeki başına konduğundan yakınmıştır:

“Gerçi rif'atdeyem ammâ ki harâb-âbâdam

⁶⁶ Ulusal Tez Merkezi (YÖKTEZ), “17. Yüzyıl Şairlerinden Dimetokalı Vahdetî'nin Divan'ının Tenkitli Metni” (Erişim 24 Şubat 2024)

⁶⁷ Ulusal Tez Merkezi (YÖKTEZ), “Fehîm-i Kadîm Dîvânı'nın Tahlîli” (Erişim 12 Mart 2024)

Cugd-ı menhûs-ı Zuhal murg-ı ser-i bâmumdur” (Fehîm-i Kadîm, 12. K, 11. B)⁶⁸

Gümülcineli Dürrî, ayı kişileştirerek kulağına inci takmıştır. Parlayan ayın kulağına taktığı iri ve benzersiz inci, hüner denizindeki sadef içinde yer almaktadır. Dolayısıyla şair, kendisini dürr-i yetime benzeterek eşsiz görmektedir:

“Benüm ol dürr-i yetim sadef-i bahr-ı hüner

İtdi mengûş beni gûşuna mâh-ı tâbân” (Gümülcineli Dürrî, 1. K, 50. B, s. 14)⁶⁹

Hikmetî, güneşin kendisi gibi bir şair olması durumunda memduhun vasıflarını feleklere beyan edeceğini söyleyerek kendisini gökteki güneşten daha üstün görmüştür:

“Defter-i evsâfunı eflâke eylerdi beyân

Ger olaydı hikmetî-tek bir sühan-ver âfitâb” (Hikmetî, 1.K, 31.B, s. 74)⁷⁰

Nef’î, fikrinin fitne çarşısında sihir dükkanı açıp Hârût’a sihir öğreteceğinden söz ederek, kendisini sihir konusunda Hârût’tan üstün tutmuştur:

“Nice yıl istese sihr öğredir Hârûta endîşem

Açınca çârsû-yı fîtnede dükkân-ı sahhârî” (Nef’î, 13. K, 45. B, s. 66)⁷¹

Neşâtî, temiz gönlünü saf ve parlak bir aynaya benzetmiştir. Gökteki belirsiz sırların bu aynaya bakanlarca görülebileceğini söylemiştir:

“Zâmîr-i pâküm ol âyine-i sâf u mücellâdur

Nümâyân cümle anda âsumân râz-ı pinhânı” (Neşâtî 13. K, 34. B,s. 77)⁷²

⁶⁸ YÖKTEZ, “Fehîm-i Kadîm Dîvânı’nın Tahlîli”

⁶⁹ Ulusal Tez Merkezi (YÖKTEZ), “Gümülcineli Dürrî Dîvânı” (Erişim 14 Mayıs 2024)

⁷⁰ Ulusal Tez Merkezi (YÖKTEZ), “17. yy. Şairlerinden Hikmetî ve Dîvânı” (Erişim 3 Mart 2024)

⁷¹ Kültür ve Turizm Bakanlığı (E-kitap), “Nef’î Dîvânı” (Erişim 17 Nisan 2024)

⁷² Kültür ve Turizm Bakanlığı (E-kitap), “Neşâtî Dîvânı” (Erişim 1 Eylül 2024)

Nûrî İbrahim, şiirini ağaca, kendisini bağcıya, şiirini okuyanları kuşa benzetmiştir. Şair, eğer lütuf ağacının rüzgarı bir bakıma esici olsa, gönül bağcısı şiir ağacına çok fazla kuş kondurur diyerek memduhundan lütuf beklemektedir:

“Ne kuşlar kondırır eşçâr-ı nazma bâgbân-ı dil

Vezân olsa nesîm-i devha-i lutfun eger nev’â” (Nûrî İbrahim, 3.K, 52. B, s. 68)⁷³

Nûrî İbrahim başka bir beyitte kendisini çalgıcıya benzeterek, fikir meclisinin çalgıcısı olduğunu ve elinde ney, gözünde yaş, dilinde de mana dolu şiirleri olduğunu söylemiştir:

“Tefekkür bezminün bir mutrib-i dem-sâzıyım dâ’im

Elimde ney gözümde nem dilimde şi’r-i pür-ma’nâ” (Nûrî İbrahim, 3.K, 59. B, s. 68)⁷⁴

Siyâhî Dede, kendisini şiir ülkesinin pehlivanı, silahşörü olarak görmektedir. Kendisini silahşör ve pehlivana, şiirini ülkeye benzetmiştir. Söz kılıcını şimşek gibi gören şair, sözlerinin gökten geldiğini söylemiştir:

“Benüm ol pehlevân-ı kişver-i nazmun silehşöri

Ki berk-i tîg-i güftârum kazâ-yı âsumân geldi” (Siyâhî Dede, 24. K, 32. B, s. 140)⁷⁵

Siyâhî Dede, kasidesindeki fahriye bölümünde kendini ve şiirini övdükten sonra özetle şairler meclisinin Cem’i benim demiş, bayram sarhoşlarının kendi şiir kadehinden şarap içmelerini istemiştir:

“Hâsılı şimdi benüm Cemşîd-i bezm-i şâ’iri

⁷³ Ulusal Tez Merkezi (YÖKTEZ), “Nûrî İbrahim Dîvânı” (Erişim 25 Haziran 2024)

⁷⁴ YÖKTEZ, “Nûrî İbrahim Dîvânı”

⁷⁵ Ulusal Tez Merkezi (YÖKTEZ), “Siyâhî Dede Dîvânı” (Erişim 18 Ocak 2024)

Câm-ı nazmumdan içeler bâdeyi mestân-ı ‘îd” (Siyâhî Dede, 20. K, 39. B, s. 120)⁷⁶

Siyâhî Dede diğer bir beyitte, şiirin manasını hazine kilidine benzetmiş, bu kilidin kendisinde olduğunu söyleyerek mana bakımından şiirlerinin gizli hazineleri barındırdığını belirtmiştir. Yine şiir meydanının usta binicisinin kendisi olduğunun bilinen bir durum olduğunu söylemiştir:

“Bendedür şimdi kilîd-i genc-i ma’nâ-yı sühan

Şeh-süvâr-ı ‘arsa-ı nazm olduğım günden ‘ayân” (Siyâhî Dede, 23. K, 54. B, s. 136)⁷⁷

Süheylî kendisini şarap kadehinin dibinde kalan yuduma benzetmiş ve şiirlerinin meclisi baştan sona neşelendirdiğini söylemiştir:

“Neşve-i nazmum ser-â-ser tutdı bezm-i ‘âlemi

Kaldum ayakda misâl-ı cür‘a-i câm-ı şarâb” (Süheylî, 16. K, 33. B, s. 49)⁷⁸

Süheylî, sözü yontulmamış, işlenmemiş bir cevhere, belagatı kılıca, kendisini de hakkak üstadına benzetmiştir. Sözün madende işlenmemiş, ham halde bir cevher olduğunu, kendi gibi bir hakkak üstadının elinde belagat kılıcı ile işlenebileceğini söylemektedir:

“Sühan bir nâ-tırâşîde güherdür kân-ı imkânda

Benem tîg-i belâgatle anun üstâd-ı hakkâki” (Süheylî, 46. K, 31. B, s. 101)⁷⁹

⁷⁶ YÖKTEZ, “Siyâhî Dede Dîvânı”

⁷⁷ YÖKTEZ, “Siyâhî Dede Dîvânı”

⁷⁸ Kültür ve Turizm Bakanlığı (E-kitap), “Süheylî Dîvânı” (Erişim 2 Nisan 2024)

⁷⁹ E-kitap, “Süheylî Dîvânı”

Şehrî, kendisini Zühre yıldızı ile kıyasladığı beyitte, mecliste kendisinin hoş nağmeli çalgıcı olduğunu, yakıcı nağmeleri söylemesi durumunda Zühre yıldızını yakacağını söylemiştir:

“Meclisünde benem ol mutrıb-ı hoş-zemzeme kim

Zühreyi dâg iderüm sûz ile itsem taksîm” (Şehrî, 7. K, 27. B, s. 44)

2.2. Şairlerin Şairliklerini ve Şiirlerini Övmeleri

Şairler, kasidelerde şairliklerinin gücünden ve şiirlerinin yüceliğinden bahsetmiştir. Onların şairliği, tabiatlarından gelme bir kabiliyete sahip ve Allah vergisidir. Bununla birlikte şiirleri de mana, fikir ve üslup güzelliği bakımından farklı, yeni, eşsiz, orijinal, taklitten uzak ve övgüye layıktır.

Şairler, genellikle şairliklerinin kabiliyet yönüne vurgu yapmıştır. Tabiatlarının şair olmaya elverişli olduğunu, bunun kendilerine Allah’ın bir lütfu olarak verildiğini, şairâne ve güzel sözlerin kendilerinden ilham yoluyla çıktığını belirtmişlerdir. Genelde şairlik kabiliyetlerinin yakıcılığından dem vurarak bu kabiliyetin hüner hazinesi, sır sandığı, engin ve korkutucu bir deniz olduğundan bahsetmişlerdir. Şairler bazen şairlik yeteneklerini kâtibe, tatlı sözlü papağana, keskin ve parlak kılıca teşbih etmiş; bazen de mecaz-ı mürsel yoluyla kalemlerini sihirbaza, güle, Hz. Musa’nın asasına, düşman topluluğuna ateş saçan ejderhaya, savaş meydanının Rüstem’ine, mesnevi-hana, vecd ile raks eden Mevlevîye, ah edip inleyen “ney”e, benzetmiştir. Bazı durumlarda ab-ı hayat, şairin şairlik yeteneğini kıskanmaktadır.

Şairler şiirlerini överken şiirlerindeki tarzın yüceliğinden ve güzelliğinden bahsetmiş, teşbih sanatından çokça faydalanmıştır. Şiirlerini; savaş meydanında tartışmalara son veren Sâm’a, değerli kumaşa; parlak, benzersiz, işlenmemiş inciye, mucize gösteren aynaya, Hz. Musa’nın asasına, Hz. İsa’nın diriltici nefesine, Ülker yıldızına, güle, gül bahçesine, kadehe, safî şaraba, saf ve temiz suya; şiirinin sesini yıldızlara ulaştıran mızık sesine, şiirinin değerini ilan eden tellala, şiirinin gizli sırlarını ipin ucunda tutan düğüme benzetmişlerdir. Şiirinin kış mevsiminde açan gülün cazibesi gibi olduğunu söyleyen şairler de vardır.

Şairlerin şairlik kabiliyetlerine ve şiirlerine yönelik övgülerini aşağıdaki beyitlerde görmek mümkündür:

Behcetî Hüseyin Efendi, rubailerimin yüce tarzı, irfan meclisinde Hayyam'ın elinin süsleyicisidir. Şiirlerim dört parça olup Cevza burcu gibi altından eteği ile hoş bir şekilde rakkasa dönüşür demiştir. Şair şiirleri içerisinde özellikle rubailerinin her bir mısraının sanat bakımından çok güzel ve üstün olduğunu belirtmiştir:

“Ger rubâ’îlerimün olsa pür-a’lâ tarzı

Bezm-i ‘irfânda zinet-dih-i dest-i Hayyâm

Çâr pâreyle döner bir nemekîn rakkâsa

İde cevzâ gibi zer-dâmen ile şedd-i hırâm” (Behcetî Hüseyin Efendi, 15. K, 71. B, s. 326)⁸⁰

Bosnalı Âsım, Sultan Mustafa'yı övdüğü kasidesinin aşağıdaki beyitinde, sanatkarlığını zamanın tatlı sözlü papağanına benzetmiştir:

“Tab’um ancak tûti-i şîrîn-kelâm-ı rûzgâr

Dil hezâr-ı hoş-dem-i sidre makâm-ı rûzgâr” (Bosnalı Âsım, 6.K, 41.B, s.84)⁸¹

Bosnalı Âsım diğer bir beyitte, İstanbul kadısı Abdullah Efendi'yi övdüğü kasidenin fahriye beyitlerinden birinde, kendini döneminin Sâm'ına benzetmiştir. Şair, tek bir cümle ile şiirin savaş alanının tartışmayı bitiren Sâm'ıdır. Sâm nasıl kendi döneminin büyük bir komutanıysa şair de söz meydanında tartışmalara son veren savaşçıdır. Âsım şairliğini ve şiirini mübalağalı bir teşbihle övmüştür:

“Devründe benüm şimdi vegâgâh-ı suhanda

⁸⁰ Ulusal Tez Merkezi (YÖKTEZ), “Behcetî Hüseyin Efendi Dîvânı” (Erişim 24 Ekim 2024)

⁸¹ Kültür ve Turizm Bakanlığı (E-kitap), “Bosnalı Âsım Dîvânı” (Erişim 22 Şubat 2024)

Bir cümlede hasm-efgen olan Sâm-ı zamâne” (Bosnalı Âsım, 14.K, 16.B, s. 117)⁸²

Bosnalı Âsım aşağıdaki üç beyitte, şairliğin Allah vergisi bir kabiliyet olduğunu söylemiştir. Şairin şiirinin güzel olması, gökte bulunan yıldızların insanda bıraktığı tesir ile gerçekleşmiştir. Âsım, şairliğin kaderin kendisine verdiği bir kabiliyet olduğunu söylemiştir. Şairane ve güzel sözlerin ilham ile ortaya çıktığını söylemiştir. Düzgün konuşma, Allah’ın kendisine lütfudur. Şaire göre avam ve seçkinler konuşma ile fark edilir. Söz/şiir ehli gökteki sırlara mazhar olmuşlardır, alçak tabiatlılar şairlerle bir tutulamaz:

“Felekde nazm-ı suhan şâ’irâne çok işdür
Sudûr ider mi kelâm-ı belîg bî-ilhâm

Suhan-veri eser-i feyz-i lutf-ı Bârîdür
Suhanla fark olunur hâsılı havâs u avâm

Tıbâ’-ı ehl-i suhan arşa mazhar olmuşlar
Ana mukâbil olurlar mı hiç tıbâ’-ı li’âm” (Bosnalı Âsım, 12.K, 65-67.B, s. 111)⁸³

Bosnalı Âsım, şiirini feleğin/kaderin onayladığı değerli bir kumaşa benzetmiş ancak köylerde alıcısının olmamasından yakınmıştır. Gönül ülkesi nasıl yanmışsa, yaşadığı memleketin de aynı şekilde olduğunu ve bu memlekette şiirinin hasır değeri gördüğünü söylemiştir. İnciye benzeyen şiirleri, gözden yeni dökülen gözyaşı gibidir. Şiirlerini kime okusa o kimseler şiirlerini yokluğun kirli yolunun toprağında rezil ederler. Şair, şairliğin kendisinde ilahi bir kabiliyet olduğunu söylemişse de yaşadığı yerde şiirinin kıymetini bilecek kimselerin olmamasından yakınmıştır:

“Kumâş-ı nazmuma çerh urdı tamga-yı kabûl ammâ
Efendim karyelerde anı kimler iştirâ eyler

⁸² E-kitap, “Bosnalı Âsım Dîvânı”

⁸³ E-kitap, “Bosnalı Âsım Dîvânı”

Diyârum bir yakılmış memleketdür mülk-i dil-âsâ

Alur yokdur kumâş-ı akçe ancak bûriyâ eyler

Kime dirsem bu dürr-i nazmumı eşk-i terüm-âsâ

Anı rüsvây-ı hâk-i râh-ı nâ-pâk-ı fenâ eyler” (Bosnalı Âsım, 7.K, 55-58.B, s.89)⁸⁴

Diyarbakırlı Mâlî, derdinin çokluğundan dem vurduğu beyitte şairlik yeteneğini katibe benzetirken sözlerini de hakikatler mecmuası içinden en seçkin olan hakikatlere benzetmiştir:

“Eşrâh-ı derdim itse debîr-i tabî‘atım

Mecmû‘a-yı hakâyıkı pür-intihâb ider” (6.K, B.27, s. 155)⁸⁵

Diyarbakırlı Mâlî diğer beyitte, şairlik kabiliyetinin engin bir deniz gibi korkutucu olduğunu söylemiş, dilini kılıca benzeterek kılıcın düşmanda açtığı yaranın iyileşemeyeceğini belirtmiştir:

“N'ola ger olsa a‘dâ hevl-nâk-i lücce-i tab‘um

Onulmaz yarası zîrâ ki şemşîr-i zebândur bu” (3.K, 68.B, s. 141)⁸⁶

Diyarbakırlı Mâlî başka bir beyitte, şairlik yeteneğine yüzlerce hüner hazinesinin varlığı deseler yaraşır, çünkü sözüm altın ve gümüş toplayan, kazandır demiştir:

“Benüm ol sîm ü zer-endûz-ı sühan kim yaraşur

Diyeler tab‘uma ser-mâye-i sad genc-i hüner”⁸⁷ (8.K, 73.B. s. 167)⁸⁸

⁸⁴ E-kitap, “Bosnalı Âsım Dîvânı”

⁸⁵ Ulusal Tez Merkezi (YÖKTEZ), “Diyarbakırlı Mâlî Dîvânı” (Erişim 12 Ocak 2024)

⁸⁶ YÖKTEZ, “Diyarbakırlı Mâlî Dîvânı”

⁸⁷ Tezde “sîm-i zer-endûz-ı sühan” tamlaması “sîm ü zer-endûz-ı sühan”, “künc-i hüner” tamlaması da genc-i hüner” şeklinde düzeltilmiştir.

⁸⁸ YÖKTEZ, “Diyarbakırlı Mâlî Dîvânı”

Diyarbakırlı Mâlî, kalemine bakanların kalemini başsız zannettiklerini ama kaleminin düşman topluluğu için ateş saçan bir ejderha olduğunu söylemiştir. Şair kaleminin gücünü ateş saçan ejderhaya benzetmiştir:

“Görenler hâmemi bî-ser sanur ammâ dimezler ki

Gürûh-ı düşmene bir ejder-i âteş-feşândur bu” (3.K, 69.B. s. 113)⁸⁹

Dürrî Ahmed Efendi, padişahın yeni sarayını övdüğü kasidesinde sözünü, şiirlerini, şairlik yeteneğini övmüştür. 32. beyitte yeteneğini denize benzeten şair, bu deniz içinde şaha yaraşır mücevherlerin çokça olduğunu söylemiştir. Dolayısıyla şair şiirlerini de şaha yaraşır cevhere benzetmiştir. 33. beyitte şiirlerini değerli bir kumaşa benzetmiş, 35. beyitte de sözünü parlak bir inciye benzetmiştir:

“Yem-i tab’umda çokdur gevher-i şehvâr hünkârım

Anı tedric ile hep hâk-i pâya eylerem ihdâ

Anun'çün hıfz iderdüm kâle-i eş'ârımı tâ kim

Senün gibi şeh-i zî-şâna pâ-y-endâz idem hâlâ

Bi-hamdi'llâh nasîb oldu o bâba intisâb itmek

Felekden itmezem ‘ömrüm olunca bir dahı şekvâ

Nigâh-ı şefkatünle merhamet kıl hâline tâ kim

Ola Dürrî kulun her bir sözi bir lü'lü'-i lâlâ” (Dürrî Ahmed Efendi 3. K, 32-35. B, s. 47)⁹⁰

⁸⁹ YÖKTEZ, “Diyarbakırlı Mâlî Dîvânı”

⁹⁰ Akdeniz Üniversitesi Dspace (Akdenizedu), “Dürrî Ahmed Efendi Dîvânı” (Erişim 19 Ocak 2024)

Dürrî Ahmed Efendi başka bir beyitte, şairlik kabiliyetini dalgalı bir denize benzetmiş, kabiliyetinden ortaya çıkan şiirlerini de benzersiz inciye benzetmiştir:

“Yem-i mevvâc-ı tab’umdan çıkan hep dürr-i yek-tâdur

Ki vassâf-ı cenâb-ı pâdşâh-ı hoş-likâyam ben” (17. K, 12.B. s. 74)⁹¹

Fehîm-i Kadîm, şairlik kabiliyetinin yakıcılığından söz etmiş, bunun aşk ve güzelliği ile tanınan Zühre yıldızını suya çevirdiğini söylemiştir. Zühre yıldızının tabiatı nemli ve soğuktur. Buna uygun olarak şair kendi kabiliyetindeki yakıcılığın Zühre yıldızını ısıtıp suya çevirecek derecede güçlü olduğunu anlatmıştır:

“Şu’le-sûz âteşem ki tab’umdan

Zühre-i hüsn ü aşkı âb itdüm” (Fehîm-i Kadîm, 2. K, 16. B)⁹²

Yine Fehîm-i Kadîm, kendisini renkli nağmeler terennüm eden bülbüle benzetmiş; feyizli, bereketli nağmeler terennüm ettiğini ve bu nağmeleri kafeste yaşayan kuşların bilemeyeceğini söylemiştir. Şiirlerinin herkes tarafından anlaşılmayacağını söyleyerek şiirini yüceltmıştır:

Ben bülbül-i elvân-negam-ı gülsen-i feyzem

Murgân-ı kafes nagme-i tekrârı ne bilsün (Fehîm-i Kadîm, 4. K, 30. B)⁹³

Ferîdûn, şairlik kabiliyetini hokkaya şiirlerini de delinmemiş (işlenmemiş) inciye benzetmiş, bu sebepten dolayı şairlik kabiliyetine sır sandığı denilmesinin uygun olacağını söylemiştir. Şair; delinmemiş incinin, ağzı henüz açılmamış bir sandıkta olacağını söyleyip şairlik yeteneğinde henüz ortaya çıkmamış şiirlerinin mevcut olduğunu teşbih sanatına başvurarak belirtmiştir:

“Dürr-i nâsüfte ile hokka-i tab’um pürdür

⁹¹ Akdenizedu, “Dürrî Ahmed Efendi Dîvânı”

⁹² YÖKTEZ, “Fehîm-i Kadîm Dîvânı’nın Tahlîli”

⁹³ YÖKTEZ, “Fehîm-i Kadîm Dîvânı’nın Tahlîli”

Yeridür dinse benüm tab’uma sandûka-i râz” (Ferîdûn, 5. K, 4. B, s. 188)⁹⁴

Ferîdûn diğer bir beyitte, memduhunu meth etmenin yüceliğinden bahsetmiş ve bu sayede şiirinin kıskanılan Ülker yıldızına döndüğünü; memduhunu vasfederken söylediği sözlerinin de parlak inci haline geldiğini söylemiştir:

“Rif’at-i medhunla nazmum reşk-i pervîn eyledüm

Her sözüm vafunda oldı ‘ıkd-i lü’lü’-i hoş-âb” (Feridun, 1.K, 39. B, s. 169)⁹⁵

Ferîdûn, aşağıdaki beyitte kendisini papağana benzetmiştir. Dostun güzelliği, nevrüzda şairlik yeteneği papağana benzeyen şairi görüp söze mucize gösteren ayna tutmuştur. Şair, kendisindeki yeteneği papağana benzetmiş, şiirlerinin mucize gösteren bir ayna olduğunu söylemiştir:

“Tûtî-i tab’um görüp güftâre kâbil hüsn-i dost

Tutdı bir âyîne-i mu’ciz-nümâ nev-rûzda” (11.K, 25. B, s. 216)⁹⁶

Hisâlî, sanatkarlığını denize, marifetini istiridyeye benzetmiştir. Şahlara yakışır inci de renkli şiirlerime benzer demiştir. Genelde şairler şiirlerinin inciye benzetirken bu beyitte Hisâlî inciye benzeyen unsur olarak kullanmıştır. Sanatkarlığını ve marifetlerini mübalağa derecesinde övmüştür:

“Sade-i ma’rifet ü bahr-i hünerde bitmez

Nazm-ı rengînüme mânend ola dürr-i şehvâr” (Peşteli Hisâlî, 1. K, 52. B, s. 7)⁹⁷

Kelîm-i Eyyûb, şiirini mızıkaya benzetmiş ve şiirinden çıkan sesin Küçükköpek ve Büyükköpek yıldız takımındaki bir yıldızın tepesine ulaşacak kadar şöhret kazandığını ancak kaderin baht yıldızını en yüksek noktadan aşağı indirdiğini söylemiştir:

⁹⁴ Ulusal Tez Merkezi (YÖKTEZ), “Feridun ve Dîvânı” (Erişim 25 Nisan 2024)

⁹⁵ YÖKTEZ, “Feridun ve Dîvânı”

⁹⁶ YÖKTEZ, “Feridun ve Dîvânı”

⁹⁷ Ulusal Tez Merkezi (YÖKTEZ), “Peşteli Hisâlî Dîvânı” (Erişim 24 Mayıs 2024)

“Sadâ-yı nevbet-i şî'rûm çıkaldan bâm-ı şî'râya

Felek seyyâre-i bahtum düşürdi evc-i rif'atden” (Kelîm-i Eyyûb, 2. K, 9. B, s. 43)⁹⁸

Şairlik yeteneğini kılıca benzeten Medhî, şairlik kılıcım her ne kadar parlak ve temizse de şanı yüce padişahı meth etmeye gücüm yetmez demiştir:

“Tîg-i tab'um ne kadar pâk u mücella ise de

Medhe kâdir degülem Hüsrev-i 'âlî-şânı” (Medhî, 20. K. 10. B, s.164)⁹⁹

Nef'î, birinci mısrada fikrinin parlaklığı ile mana puthanelerinin aydınlanacağını, ikinci mısrada şiirinin suyu ile gülbahçesine benzeyen hayalin suya kanacağını söylemektedir. Şair fikrinin ve şiirinin övgüsünü mübalağalı bir şekilde övmüştür:

“Tâb-ı fikrimle sanem-hâne-i ma'nâ rûşen

Âb-ı nazmımla gülistân-ı tahayyül şâd-âb” (Nef'î, 31. K, 61. B, s. 125)¹⁰⁰

Nef'î, şiirinin gizli sırları ipin ucunda tutan bir düğüm olduğunu ve Fatiha Suresi'ni inciye benzeterek şiirinin incinin tesbihe dizildiği bir ip olduğunu söylemiştir. Dolayısıyla şair, şiirindeki her kelimeyi Fatiha Suresi'ne, Fatiha Suresi'ni inciye, şiirini de tesbihe benzeterek şiirlerinin gizli sırlar barındırdığını söylemiştir:

“Ukde-i ser-rişte-i râz-ı nihânîdir sözüm

Silk-i tesbîh-i dür-i seb'a'l-mesânîdir sözüm” (Nef'î, 1. K, 1. B, s. 27)¹⁰¹

Nef'î, kaleminin sihrini ve şiirinin mucizesini seyretseler, Hz. Musa'nın elindeki asayı ve Hz. İsa'nın sözündeki nefesi/dirilticiliği anarlar demiştir. Nef'î, kalemini ve

⁹⁸ Akdenizedu, “Kelîm-İ Eyyûb (Batburunzâde)'nin Hayatı, Eserleri, Edebî Kişiliği, Dîvânı” (Erişim 7 Eylül 2024)

⁹⁹ Ulusal Tez Merkezi (YÖKTEZ), “Medhî Dîvânı” (Erişim 4 Şubat 2024)

¹⁰⁰ E-kitap, “Nef'î Dîvânı”

¹⁰¹ E-kitap, “Nef'î Dîvânı”

şairini Hz. Musa'nın asasına ve Hz. İsa'nın nefesine benzetmiştir. Şair, şiirinin gücünü anlatırken bu iki peygamberin mucizelerine telmihte bulunmuştur:

“Anarlar seyr idenler sihr-i kilik ü mu'ciz-i nazmım

Asâ-yı dest-i Mûsâ'yı dem-i nutk-ı Mesihâ'ı” (Nef'î, 27. K, 46. B, s. 109)¹⁰²

Nef'î, felek değerini ayaklar altına alıp düşürürken, kendi sözlerinin değer kazandığını söylemiştir. Şair, şiirinin hadsiz hesapsız müşterisinin olduğunu görünce şiirinin, tellal olup kendini daha yüksek fiyattan satışı çıkardığını söylemiştir:

“Buldu bir gûne revâc emti'a-i güftârım

Ki felek eyler iken kadrini pest ü pâ-mâl

Sonra gördi ki harîdârına yok hadd ü hisâb

Başladı kendü mezâd itmege oldu dellâl” (Nef'î, 35. K, 57-58. B, s. 138)¹⁰³

Nef'î, kasidesini sözlerin gül bahçesine benzeterek, bu bahçedeki her nükteyi dikensiz bir goncaya ve sonbahara benzetmiştir:

“Güyâ ki gülistân-ı suhandir bu kasîdem

Her nüktesi bir gonca-i bî-hâr u hazândır” (Nef'î, 9. K, 66. B, s. 53)¹⁰⁴

Nef'î, kalemi gönül hazinesinin ejderi olarak görmüş, şiirine o hazine bekçisinin gece lambasıdır demiştir:

“Pâsbân olmuş bir ejderdir kalem genc-i dile

Kim o gencin şebçirâğı-ı pâsbânıdır sözüm” (Nef'î, 1. K, 27. B, s. 29)¹⁰⁵

¹⁰² E-kitap, “Nef'î Dîvânı”

¹⁰³ E-kitap, “Nef'î Dîvânı”

¹⁰⁴ E-kitap, “Nef'î Dîvânı”

¹⁰⁵ E-kitap, “Nef'î Dîvânı”

Neşâtî, şiirlerindeki sözlerin pervasızlığından bahsetmiş, şiirlerinin mutluluk vericilik bakımından Ülker yıldızını kıskandıracak derecede olağanüstü olduğunu söylemiştir:

“Bu intizâm ki var sözlerümde bî-pervâ

Safâ-yı nazm ile resk-âver-i süreyyâdur” (Neşâtî, 15. K, 37. B, s. 82)¹⁰⁶

Sa’dî, goncaya benzeyen şairlik tabiatının lütuf rüzgarı sayesinde gül gibi açıldığını ve taze şiirlerinin kalbine aşîkar olduğunu söylemiştir:

“Gonce-i tab’um güşâde oldu bâd-ı lutf ile

Lâyih oldu kalbime şimdi bu şi’r-i âbdâr” (Sa’dî, 9. K, 26. B, s. 21)¹⁰⁷

Siyâhî Dede, şiirini safî şaraba benzetmiştir. Bâkir manalar kalemimin gıcirtısına aşîktir. Şiirden anlayanlar, saf şarap gibi olan şiirim ile mest olsunlar demiştir:

“Sarîr-i kilküme ebkâr-ı me’ânî dil-beste

Rahik-i nazmum ile mest ola sühan sencân” (Siyâhî Dede, 25. K, 50. B, s. 145)¹⁰⁸

Siyâhî Dede, sihirli tac gibi olan kalemim, (aşk hasebiyle) elimde Hz. Musa’nın asâsı olmuştur demektedir:

“Kilk-i sihr-efserînimi el-hakk

Kıldı destümde çün ‘asâ-yı Mûsâ” (Siyâhî Dede, 9. K, 149. B, s. 56)¹⁰⁹

Siyâhî Dede, memduhunu överken kullandığı kelimelerin zulumat içerisinde ölümsüzlük suyu olduğunu söylemiştir:

¹⁰⁶ E-kitap, “Neşâtî Dîvânı”

¹⁰⁷ Ulusal Tez Merkezi (YÖKTEZ), “Sa’dî Dîvânı” (Erişim 2 Şubat 2024)

¹⁰⁸ YÖKTEZ, “Siyâhî Dede Dîvânı”

¹⁰⁹ YÖKTEZ, “Siyâhî Dede Dîvânı”

“Kelimât-ı Siyâhî medhünde

Zulemât içre âb-ı hayvândur” (Siyâhî Dede, 13 K, 47. B, s. 75)¹¹⁰

Siyâhî Dede, diğer bir beyitte, şiirlerini bir ülkeye benzetmiş ve şiirlerinin hata ve kusurdan korunmuş olması bakımından kalemini savaş meydanının Rüstem’ine benzetmiştir:

“Kişver-i nazmumı dendân-ı galatdan hıfza

Rüstem-i merd-i neberd-cûy-ı civândur kalemüm” (Siyâhî Dede, 11. K, 49. B, s. 65)¹¹¹

Siyâhî Dede, sihirli tac gibi olan kalemim, (aşk hasebiyle) elimde Hz. Musa’nın asâsı olmuştur demektedir:

“Kilk-i sihr-efserînimi el-hakk

Kıldı destümde çün ‘asâ-yı Mûsâ” (Siyâhî Dede, 9. K, 149. B, s. 56)¹¹²

Siyâhî Dede, diğer beyitinde şiirini saf ve temiz suya benzetmiştir. Temiz ve saf suya benzeyen şiirimin her damlası, kırmızı şarabın verdiği hafif sarhoşluk gibi rintlerin haline döner demiştir:

“Yine hakkâ ki zülâl-i şi’rimün her katresi

Neşve’-i sahbâ gibi keyfiyyet-i rindân olur” (Siyâhî Dede, 27. K, 82. B, s. 157)¹¹³

Siyâhî Dede, kaleminin Hz. Ali’nin soyundan gelen birinin meclisinde Mevlana aşkı ile mesnevi okuduğunu söylemektedir:

¹¹⁰ YÖKTEZ, “Siyâhî Dede Dîvânı”

¹¹¹ YÖKTEZ, “Siyâhî Dede Dîvânı”

¹¹² YÖKTEZ, “Siyâhî Dede Dîvânı”

¹¹³ YÖKTEZ, “Siyâhî Dede Dîvânı”

“Şimdi bir şâh-ı velâyet nesebün bezminde

‘Aşk-ı monlâ ile bir mesnevî-hândur” kalemüm (Siyâhî Dede, 11. K, 16. B, s. 62)¹¹⁴

Yine Siyâhî Dede sonraki beyitte, kalemini irşad meclisinde sabah-akşam vecd ile raks ederken ayak vuran Mevlevilere benzetmiştir:

“Bezm-i irşâdına pâ-kûb olarak şâm u seher

Vecd ile raksa gider Mevleviyândur kalemüm” (Siyâhî Dede, 11. K, 17. B, s. 62)¹¹⁵

Siyâhî Dede, kaleminin gönül yakan inleyişle mecliste ney gibi hayli zamandır ah edip ağladığını söylemiştir:

“Nây-veş nâle-i dil-sûz ile meclisde gehî

Âh idüp aglar idi hayli zamândur kalemüm” (Siyâhî Dede, 11. K, 15.B, s. 62)¹¹⁶

Siyâhî Dede başka bir kasidede memduhunun iltifatını güneşe, kendisini zerreye benzettikten sonra memduhunun iltifatı sayesinde şiiirleri kara toprak iken gül bahçesine dönmüştür. Memduhun iltifatı şairin kabiliyetini artırarak şiiirleri verimli hale gelmiştir:

Âfitâb-ı iltifâtun eyledi ben zerreyi

Bir kara toprâg iken gûyâ gülistân-ı sühen (Siyâhî Dede, 22. K, 44. B, s. 130)¹¹⁷

Siyâhî Dede diğer kasidesinde, şiiirini kadehe benzetmiş ve kendi kadehinden içilen zevki ne Cem’in kadehi ne de Keyvan’ın kasesi verebilir demiştir. Şiiirinin okuyanlar tarafından zevkle okunduğunu belirtmiştir:

¹¹⁴ YÖKTEZ, “Siyâhî Dede Dîvânı”

¹¹⁵ YÖKTEZ, “Siyâhî Dede Dîvânı”

¹¹⁶ YÖKTEZ, “Siyâhî Dede Dîvânı”

¹¹⁷ YÖKTEZ, “Siyâhî Dede Dîvânı”

“Aceb bu sâgar-ı nazmumda konılan zevki

Ne câm-ı Cem virür anı ne kâse-i Keyvân” (Siyâhî Dede, 25. K, 54. B, s. 146)¹¹⁸

Siyâhî Dede diğer beyitte, mana ehli şiirimin zevki yok demesin. Zira kış mevsiminde açılan gülde böyle cazibe olur diyerek şiirini, kışın en soğuk zamanında açılan gülün cazibesine benzetmiştir:

“Dimesün erbâb-ı ma’nâ yok mezâkı şi’rimün

Erba’ın içre açılmış gülde böyle ân olur” (Siyâhî Dede, 27. K, 93. B, s. 158)¹¹⁹

Süheylî şiirlerinin neşesinin meclisi baştan başa tuttuğunu belirtmiştir:

“Neşve-i nazmum ser-â-ser tutdı bezm-i ‘âlemi

Kaldum ayakda misâl-ı cür‘a-i câm-ı şarâb” (Süheylî, 16. K, 33. B, s. 49)¹²⁰

Süheylî diğer beyitte, şiirinin ölü gönülleri Mesih İsa gibi dirilttiğini, bundan dolayı ab-ı hayatın/ölümsüzlük suyunun kendi şairliğini kıskansa şaşılacak bir durum olmadığını söylemiştir. Şair, şiirinin Hz. İsa gibi diriltici özelliğinden bahsetmiştir:

““Aceb mi tab‘uma âb-ı hayât reşk itse

Mesîh-i nazm ider mürde dilleri ihyâ” (Süheylî, 14. K, 43. B, s. 43)¹²¹

Yine Siyâhî Dede kalemini, salladıkça hoş kokular saçan ahuya benzetmektedir:

“Yâhûd âhû-yı hüsündür ki hırâm itdükçe

Meşk-i îsâr-ı meşâmet revândur kalemüm” (Siyâhî Dede, 11. K, 11. B, s. 62)¹²²

¹¹⁸ YÖKTEZ, “Siyâhî Dede Dîvânı”

¹¹⁹ YÖKTEZ, “Siyâhî Dede Dîvânı”

¹²⁰ E-kitap, “Süheylî Dîvânı”

¹²¹ E-kitap, “Süheylî Dîvânı”

¹²² YÖKTEZ, “Siyâhî Dede Dîvânı”

Başka bir beyitte Siyâhî Dede, elindeki sivri uçlu kalemini iki başlı ejderhaya benzetmiş ve şiir sahasının muzafferi olduğunu söylemiştir:

“Ben ol sâhib-kırân-ı ‘arsa-ı nazmum ki destümde

Olur çün kilik-i sertîzüm iki başlu bir ejderhâ” (Siyâhî Dede, 12. K, 36. B, s. 70)¹²³

Süheylî başka bir beyitte, kendi şiirlerini Hz. İsa’nın sözlerine benzeterek, şiirlerinin deccal eşekleri tarafından ayıplanmaması gerektiğini ifade etmiştir:

“Ta’n eylesün nazmuma her bir har-ı deccâl

K’olmuşdur anun her birisi nutk-ı Mesîhâ” (Süheylî, 48. K, 69. B, s. 106)¹²⁴

Süheylî, başka bir beyitte şiirini Hz. Musa’nın beyaz eline benzetmiş ve başka beyaz eller varsa da hepsi yed-i beyza mucizesi olamaz demiştir:

“Her nazm olımaz nazmuma ‘âlemde mu‘âdil

Olmaz ne kadar ag-ısa her yed yed-i beyzâ” (Süheylî, 48. K, 71. B, s. 106)¹²⁵

Süheylî bir beyitte, latif şiirlerini iç açıcı, safa verici bir inciye benzeterek bu incinin şahlara yaraşır bir şekilde kulaklarda küpe olmasının uygun olacağını söylemiştir:

“Lûlû-yı safâ-perver-i eş‘âr-ı latîfüm

Âvîze-i gûş olmaga şâhâne münâsib” (Süheylî, 15. K, 47. B, s. 46)¹²⁶

Yahya Nazîm, düzgün konuşmasını cadıya, şairlik kabiliyetini de sihirbaza benzetmiştir:

“Câdû-yı nâtıkama meftûn-sode erbâb-ı füsûn

¹²³ YÖKTEZ, “Siyâhî Dede Dîvânı”

¹²⁴ E-kitap, “Süheylî Dîvânı”

¹²⁵ E-kitap, “Süheylî Dîvânı”

¹²⁶ E-kitap, “Süheylî Dîvânı”

Sâhir-i tab’uma dîn mertebedür nâr-ı necât” (Yahya Nazîm, 4. K, 11.B, s. 40)¹²⁷

Va’dî, şiirindeki hayal unsurunu çimenliğe benzetmiştir. Çimenliğe benzeyen hayalinin, cennet bağı içindeki huri yüzü gibi güzellik ve süs bulduğunu belirtmiştir. Şair, şiirlerindeki hayallerini hurinin çehresine benzetmiştir:

“Çehre-i hûr gibi bu çemenistan-ı hayâl

Buldı bu bâg-ı bihişt içre cemâl ü zîver” (Va’dî, 6K, 130. B, s. 86)¹²⁸

Va’dî bir başka beyitte, gül bahçesi olan şiirinin büyük bir ağaç olduğunu ve bu ağacın her bir fidanının taze gül ve erguvan çiçeği verdiğini söylemiştir. Şair beyitte şiirini; gül bahçesi, büyük ağaç, gül ve erguvana benzetmiştir:

“Bir devhadır ki gülşen-i nazmum o devhanun

Her nev-nihâli tâze gül ü erguvân virür” (Va’dî, 2. K, 50. B, s. 59)¹²⁹

2.2.1. Şairlerin şiirlerini anlam yönünden övmeleri

Şairler, şiirlerini anlam yönünden överken birçok tabir kullanmıştır. Onlara göre mananın yüce, yeni ve orijinal olması; herkesçe anlaşılmaması gereklidir. Şairler şiirlerindeki anlamı; daha evvel kimse tarafından kullanılmaması yönüyle cennet hurilerine, ilmin kapısı olması yönüyle Hz. Ali’ye, ölümsüz ve kalıcı olması yönüyle Hızır’a ve ab-ı hayata, gerçekleri olduğu gibi göstermesi yönüyle aynaya, kıymetli olması yönüyle hazineye benzetmiştir. Şairlerin şiirlerinde bulunan manayı övdükleri beyitlerden bazılarını aşağıdaki örneklerde görmek mümkündür:

Azbî Baba, suretinin güzel görünmediğini ancak şiirlerinin mana noktasında çok yüce olduğunu, herkesçe anlaşılamayacağını, olduğunu belirtmiştir:

“Güzel sûretde ednâyım velî ma’nâda a’lâyım

¹²⁷ Ulusal Tez Merkezi (YÖKTEZ), “Yahyâ Nazîm Dîvânı” (Erişim 14 Ocak 2024)

¹²⁸ Ulusal Tez Merkezi (YÖKTEZ), “Va’dî Dîvânı” (Erişim 22 Haziran 2024)

¹²⁹ YÖKTEZ, “Va’dî Dîvânı”

Özümlle hem-dem ü hem-hâl Alî Zeynel-abâyım ben” (Azbi Baba, 15.K, 3.B, s. 206)¹³⁰

Bosnalı Âsım, anlam sahasının Hz. Ali’si olduğunu, dilinin de Zülfikar kılıcı olduğunu söylemiştir. Şiirlerindeki anlamı, ilmin kapısı olan Hz. Ali’ye; şiir sahasında fikrini de Düldül’e binen süvariye benzetmiştir:

“Benüm o Haydar-i Kerrâr-ı arsa-i ma’nâ

Ki zü’l-fikâr-ı zebânım adûya ger çeksem

Yiter bu arsada Düldül-süvâri-i fikret

Yiter bu tîg-i cihân-gîrûn itdi rîziş-i dem” (Bosnalı Âsım, 9.K, 44 ve 47.B, s.94)¹³¹

Diyarbakırlı Mâlî, sözünü destana benzetmiş, sözünü ancak aşkı kalpten idrak edenlerin anlayabileceğini söyleyerek şiirinin mana yönünden herkesçe anlaşılamayacağını belirtmiştir:

“Hele derk eylemez mâfi’z-zamîrin bilmeyin aşkı

Sözüm idrâk iden şahsa tamâm bir dâstândur bu” (Diyarbakırlı Mâlî, 3.K, 62.B, s. 141)¹³²

Kelîm-i Eyyûb, şiiri bir memlekete benzetip şiir mülkünün başkentinin kendisine ait olduğunu söylemiştir. Şair manayı bir taca benzetmiş ve bu tacın kendisine teslim edildiğini söyleyerek şiirlerinin mana olarak en iyisi olduğunu belirtmiştir:

“Müsellemdür bana ser-tâc-ı ma’nî

Benümdür mülk-i nazmun tahtgâhı” (Kelîm-i Eyyûb, 1. K, 2. B, s. 40)¹³³

¹³⁰ YÖKTEZ, “Azbi Baba Dîvânı”

¹³¹ E-kitap, “Bosnalı Âsım Dîvânı”

¹³² YÖKTEZ, “Diyarbakırlı Mâlî Dîvânı”

¹³³ Akdenizedu, “Kelîm-İ Eyyûb (Batburunzâde)’nin Hayatı, Eserleri, Edebî Kişiliği, Dîvânı”

Nâ'îlî, zamanın yarasaları kabiliyet aynasının levhasında olan anlamı görmezse gam olmayacağını söyleyerek, manadan anlamayan kimseleri gözleri çok zayıf gören yarasaya, kendisinin şiirlerindeki manayı da aynaya benzetmiştir:

“Gam değil görmese huffâş-nihâdân-ı zamân

Levh-i âyîne-i tab’ımda olan ma’nâyı” (Nâ’îlî, 5. K, 16. B, s. 61)¹³⁴

Nef’î, dostu bir harf ile kabul fermanıyla yüceltebileceğini, düşmanı bir nokta ile halkın nezdinde küçültebileceğini söyleyerek şiir gücünün az ifadeyle çok mana verir olduğunu söylemiştir:

“Veririm dostu bir harf ile tevkî-i kabul

İderüm düşmanı bir nokta ile şöhre-i âm” (Nef’î, 50. K, 66. B, s. 184)¹³⁵

Neşâtî, kendisini mana bakımından Hızır’a benzeterek, kaleminin çeşmesinin can ve gönül havuzuna ölümsüzlük suyunu akıttığını söylemiştir. Şiirlerindeki mana’yı Hızır’a, kalemindeki mürekkebi de ölümsüzlük suyuna benzetmiştir:

“Benem o Hızır-ı ma’ânî ki lûle-i hâmem

Akıtdı havz-ı dil ü câne âb-ı hayvânı” (Neşâtî, 11. K, 32. B, s. 70)¹³⁶

Nûrî İbrahim kendisini çalgıcıya benzeterek, fikir meclisinin çalgıcısı olduğunu ve elinde ney, gözünde yaş, dilinde de mana dolu şiirleri olduğunu söylemiştir:

“Tefekkür bezminün bir mutrib-i dem-sâzıyım dâ’im

Elimde ney gözümde nem dilimde şi’r-i pür-ma’nâ” (Nûrî İbrahim, 3.K, 59. B, s. 68)¹³⁷

¹³⁴ Kültür ve Turizm Bakanlığı (E-kitap), “Nâ’îlî-i Kadîm Dîvânı” (Erişim 5 Mayıs 2024)

¹³⁵ E-kitap, “Nef’î Dîvânı”

¹³⁶ E-kitap, “Neşâtî Dîvânı”

¹³⁷ YÖKTEZ, “Nûrî İbrahim Dîvânı”

Siyâhî Dede, kaleminin manaları tasvir etmedeki maharetleri hasebiyle Manî'nin Erjeng kitabındaki resim tasvirlerini ve minyatür sanatçısı Bihzad'ın eserlerini unuttursa şaşılacak bir durumun olmayacağını istifham yoluyla ifade etmiştir:

“Nakş-ı Erjeng ile Bihzâdı unuttursa n'ola

Şimdi tasvîr-i me'ânîde nişândur kalemüm” (Siyâhî Dede, 11. K, 47. B, s. 65)¹³⁸

Siyâhî Dede, gönül açıcı şiirini, gönül süsleyen bir saraya benzetmiştir. Saraydaki şekiller de alttan üste kadar mana dolu nakıştır. Saraydaki tasvirler mana dolu olması hasebiyle gönül açıcıdır:

“Bu nazm-ı dil-güşâ gûyâ ki bir kasr-ı dil-ârâdur

Musavver nakş-ı pür ma'nâ ile ez-zîr ü tâ bâlâ” (Siyâhî Dede, 15. K, 54. B, s. 87)¹³⁹

Siyâhî Dede başka bir kasidede, fikirlerini çalgıcıya benzetmiş, şiirlerindeki mananın daha önce kimse tarafından söylenmediğini ve şiirlerinin gönül açıcı olduğunu söylemiştir:

“Mutrib-i endîşeme ebkâr-ı ma'nâ beste-dil

Dil-güşâ-yı nazmuma dil-bend olur her işiden” (Siyâhî Dede, 22. K, 46. B, s. 131)¹⁴⁰

Siyâhî Dede diğer bir beyitte, şiirin manasını hazine kilidine benzetmiş, bu kilidin kendisinde olduğunu söyleyerek mana bakımından şiirlerinin gizli hazineleri barındırdığını belirtmiştir:

“Bendedür şimdi kilîd-i genc-i ma'nâ-yı sühan

¹³⁸ YÖKTEZ, “Siyâhî Dede Dîvânı”

¹³⁹ YÖKTEZ, “Siyâhî Dede Dîvânı”

¹⁴⁰ YÖKTEZ, “Siyâhî Dede Dîvânı”

Şeh-süvâr-ı ‘arsa-ı nazm olduğım günden ‘ayân” (Siyâhî Dede, 23. K, 54. B, s. 136)¹⁴¹

Süheylî, kasidesinin her bir beyitini cennet bahçesine benzetmiş, şiirlerindeki anlamın cennet hurileri gibi bâkir olduğunu söylemiştir:

“Her beyt-i kasîdemde birer ravza-i cennet

Ebkâr-ı ma‘ânî durur ol cennete hûrâ” (Süheylî, 48. K, 73. B, s. 106)¹⁴²

Yahya Nazîm, birinci mısra da nazmını mektebe; ikinci mısra da gelin odasına benzetmiştir. Latif sözlerini bu mektepteki çocuklara; şiirindeki mana ve beyanı da gelin odasındaki kızlara benzetmiştir. Şair beyitte, latif sözlerim, nazım mektebimde çocuk; mana ve beyan, şiirim gelin odasında kızdır demiştir:

“Mekteb-i nazmuma elfâz-ı latîfüm etfâl

Cins-i ma’nî vü beyân hacle-i si’rümde benât” (Yahya Nazîm, 4.K, 8. B, s. 40)¹⁴³

Yahya Nazîm diğ er bir kasidede, kendisini gelini süsleyen kişiye benzetmiştir. Şiirlerindeki manayı geline benzeten şair, kaleminin noktasının anlam gelininin beni olduğunu söylemiştir:

“Benüm o mâşite-i haclegâh-ı evsâfun

Ki nokta-i kalemdür ‘arûs-ı ma’nîye hâl” (Yahya Nazîm, 4.K, 8. B, s. 40)¹⁴⁴

2.2.2. Şairlerin şiirlerini eda ve üslup güzelliğ i yönünden övmeleri

Şairler şiirlerini eda ve üslup güzelliğ i yönünden ö verken bir şiirin yeni, taze, güzel, tatlı üsluplu ve keyif verici olması gerektiğ ini söylemiştir. Şiirlerinin güzelliğ inden

¹⁴¹ YÖKTEZ, “Siyâhî Dede Dîvânı”

¹⁴² E-kitap, “Süheylî Dîvânı”

¹⁴³ YÖKTEZ, “Yahyâ Nazîm Dîvânı”

¹⁴⁴ YÖKTEZ, “Yahyâ Nazîm Dîvânı”

bahsettiklerinde genelde başvurdukları teşbih Hz. Yusuf'tur. Bazen de bu güzelliği, süslü bir geline ve güzel bir puta benzetmişlerdir. Şairlerinin nükteli ve melodik tarza sahip olduğundan bahseden şairler de vardır.

Şairlerin eda ve üslup güzelliği bakımından şiirlerini övdükleri beyitlerden bazıları şunlardır:

Bosnalı Âsım, Râmî Paşa'yı övdüğü bir kasidesinin fahriye beyitinde şiirinin tazeliğinden, orijinalliğinden, bakirliğinden bahsetmiştir. Şair, divan şiiri sahasını gül bahçesine benzetirken, şiirini de ilk defa şahit olunan/görülen peri yüzlü bir güzele benzetmiştir:

“Benüm nev-şâhid-i nazm-ı terüm şûh-ı perî-rûdur

Bu gülistânda lâkin kime arz-ı likâ eyler” (Bosnalı Âsım, 7.K, 54.B, s. 89)¹⁴⁵

Bosnalı Âsım, şiirini Mısır'da köle pazarında satılan Yusuf'a benzetmiştir. Hz. Yusuf'un güzelliğine benzeyen şiirleri Mısır'da satılığa çıkarılsa Mısır halkı bu şiirler için aziz canlarını verirlerdi. Şair bu ifadeyle mübalağada bulunmuştur:

“Virürdi cân-ı azîzi bahâ ahâli-i Mısır

Eger bu Yûsuf-ı nazmum olınsa anda mezâd” (Bosnalı Âsım, 8.K, 52.B, s.94)¹⁴⁶

Diyarbakırlı Mâlî, şiirimi kendi kalemimle bir deftere yazmış değilim, şiirimin şekline güzellik vermiş değilim. Benim şiirim zaten Allah'ın levh ü kaleminde yazılıydı demiştir. Şiirlerine kendisinin bir güzellik yenilik, tazelik katmadığını, zaten şiirlerinde var olan bu güzelliklerin Allah'ın takdir levhasında var olduğunu söylemiştir. Şair, geline benzettiği şiirinin Allah tarafından süslenerek güzelleştiğini tazelik kazandığını belirtmiştir:

“Beni şekl-i ‘arûs¹⁴⁷-ı nazma revnak virmişüm şanma

¹⁴⁵ E-kitap, “Bosnalı Âsım Dîvânı”

¹⁴⁶ E-kitap, “Bosnalı Âsım Dîvânı”

¹⁴⁷ Bu kelime çalışmada ‘urûs şeklinde yazılıdır.

Hemân bî-sun’-ı levh ü hâme şî’r-i bî-gümândur bu” (Diyarbakırlı Mâlî, K3, B.66, s. 141)¹⁴⁸

Dürrî Ahmed Efendi, taze bir gül bahçesinde nağme tertipleyenin kendisi olduğunu söyleyip bu nağmelerinin nevrüzde öten delirmiş bülbülü unutturacak derecede güzel olduğunu belirtmiştir. Şair söylediği şiirlerin kendisine has olduğunu bu bakımdan üslubunun ve edasının taze olduğunu söylemiştir:

“Benem ol nağme-perdâz-ı gülistân-ı tarâvet kim

Unutdurdı figânım bülbül-i şeydâ-yı nev-rûzı” ” (Dürrî Ahmed Efendi, K20, B.23, s. 80)¹⁴⁹

Edirneli Ahmed Rüşdî, şiirinin hatasız olduğunu, kendisinin latif edalı bir üsluba sahip bir şair olduğunu söylemiştir. Şiirlerinin güzel ve keyif verici olması hasebiyle Zühre yıldızının şiirlerini düzene soktuğunu söylemiştir:

“Yok senin safha-yı şî’rinde galat ey Rüşdî

Nüsha-i nazm-ı ‘adûdur var ise yine sakîm

Benim ol şâ’ir-i pâkîze edâ kim eyler

Şevkile sözlerimi zühre felekte taksîm” (Edirneli Ahmed Rüşdî, 8.K, 26-27. B, s. 32)¹⁵⁰

Ferîdûn, Mevlana’yı kendisine dayanak gördüğünden beri, onun lütuf güneşinin kendisinin fikir evini aydınlattığını ve bu sayede şair gönül sayfasında gizli kalan nüktelerin belirlediğini ve de şair kendisinde var olan şairlik yeteneğinin söz nağmelerine

¹⁴⁸ YÖKTEZ, “Diyarbakırlı Mâlî Dîvânı”

¹⁴⁹ Akdenizedu, “Dürrî Ahmed Efendi Dîvânı”

¹⁵⁰ Ulusal Tez Merkezi (YÖKTEZ), “Edirneli Ahmed Rüşdî Divanı” (Erişim 13 Nisan 2024)

tanbur olarak eşlik ettiğini söylemiştir. Ferîdûn, sözlerinin nükteli ve melodik bir tarzının olduğunu belirtmiştir:

“Mihr-i lutfı ideli hâne-i fikrüm rûşen

Zâhir oldı varak-ı dilde nikât-ı mestûr

Âsitân-ı der-i Mollâ’yı idelden mesned

Nagamât-ı sühana oldı derûnum tanbûr” (Ferîdûn, 13K, 12-13.B, s. 220)¹⁵¹

Nef’î, puta secde edildiğinden beri kimsenin put gibi güzel olan fikri kadar gönlü altüst eden bir sevgili görmedi diyerek şiirlerindeki fikirlerin üstünlüğünden söz etmiştir:

“Büte secde olalı görmedi bir kimse dahi

Bıkr-i fikrim gibi bir şûh-ı dilâşub sanem” (Nef’î, 40. K, 48. B, s. 152)¹⁵²

Siyâhî Dede, nazmını cevhere benzetmiş ve nazmı, marifet güneşinin aydınlık bağışlayıcısıdır. Sözlerinin nurlarının parıltısı, yarasalara kin vermektedir:

“Gevher-i nazmum ziyâ-bahş-ı sipihr-i ma‘rifet

Lem‘a-i envâr-ı nutkum hıkd-ı huffâşân virür” (Siyâhî Dede, 18.K, 83. B, s. 110)¹⁵³

Siyâhî Dede, şekerli sözlerle memduhunu tebrik ettiğini söylemiştir. İlk mısrada kasidesinin tatlı üslupta olduğunu belirtmiş, ikinci mısrada kasideyi okuyanları bayram çocuklarına, kasidesini de şekerli içeceğe benzetmiş ve bayram çocuklarının şekerli içecek içmelerini istemiştir:

“Şekkerîn elfâz ile ‘îdüni tebrîk eyledüm

¹⁵¹ YÖKTEZ, “Ferîdûn ve Dîvânı”

¹⁵² E-kitap, “Nef’î Dîvânı”

¹⁵³ YÖKTEZ, “Siyâhî Dede Dîvânı”

Tâ ki kand-ı na'tunı nûş ide her sıbyân-ı 'îd" (Siyâhî Dede, 20. K, 28. B, s. 119)¹⁵⁴

Siyâhî Dede başka bir beyitte, memduhunun vasıflarını şeker kamışına benzeyen kalemi ile yazmış ve bu vasıflar dost meclisindekilere şeker saçıcı olur diyerek üslubunun tatlılığından bahsetmiştir:

“Hâme-i kasb'ül-habîbüm vasf-ı zâtunla senün

Bezm-i ahhâba olur gûyâ şeker-rîzân-ı ['îd]" (Siyâhî Dede, 20. K, 30. B, s. 119)¹⁵⁵

2.2.3. Şairlerin şiirlerini fikir yönünden övmeleri

Şairler şiirlerini fikir yönünden överken fikirlerini gelin, yakut, saray gibi pek çok unsura benzetmiştir. Şairin fikri; bazen Hz. İsa'nın göğe yükselmesi gibi insanları aciz duruma düşürmekte, bazen de parlaklığı ile şiirin manasını aydınlatmaktadır. Şairliğini şahine benzetip fikrini kanada benzeten şair, şiirde yüksek manalara erişmek için kanadı vasıta olarak kullanmıştır. Bazen şairin kalemi, ince fikirler saçan bir incidir.

Şairlerin şiirlerini fikir yönünden övdükleri beyitlerden bazıları şunlardır:

Fehîm-i Kadîm, kendisini şaha, düşüncesini saraya benzetmiştir. Şairin şiirinin fikir bekçisi Allah'ın feyzidir:

“Benem ol şeh ki feyz-i Bârî'dür

Kasr-ı endîşemün nigezbânı" (Fehîm-i Kadîm, 17. K, 67. B, s.205)¹⁵⁶

Ferîdûn; şairlik yeteneğini şahine, şiirlerindeki fikirleri kanada, manayı kuşa benzetmiştir. Kendisini şahine benzeten şair, fikir kanadını açması durumunda yükseklerde uçan mana kuşuna erişeceğini belirtmiştir. Şair için mana önemlidir. Manaya

¹⁵⁴ YÖKTEZ, “Siyâhî Dede Dîvânı”

¹⁵⁵ YÖKTEZ, “Siyâhî Dede Dîvânı”

¹⁵⁶ Tezyökgov “Fehîm-İ Kadîm Dîvânı'nın Tahlîli”

ulaşmak için fikir kanadını açmıştır. Fikri kanada benzeten şair, yükseklerle ulaşmakta fikri vasıta olarak görmüş ve bunun kendisinde mevcut olduğunu beyan etmiştir:

“Per-i efkârın açup şâhîn-i tab’um irişür

Murg-ı ma’nâ ne kadar olsa da ‘âlî pervâz” (Ferîdûn, 5. K, 8. B, s. 188)¹⁵⁷

Hikmetî, Hz. Lokman ile aynı zamanda yaşasaydım, Lokman ile hikmet üzerine konuşurdum diyerek şiirlerinin hikmetli olduğunu söylemiştir:

““Ömr-i Lokmân’a ireydüm men eger Hikmetiyâ

Lâ-cerem eyler idüm hikmet-i Lokmân ile bahs” (Hikmetî, 3. K, 21. B, s. 84)¹⁵⁸

Nâ’ilî, Hz. İsa’nın diri bir şekilde göğe yükselmesine telmihte bulunarak kendi şiirlerindeki düşüncelerin de Hz. İsa’nın göklere çıkması gibi insanları aciz duruma düşürdüğünü söylemiştir:

“Arşa çıkarıp zinde eder nâm-ı bülendin

Endişesi i’câz-ı Mesîhâ mı degildir” (Nâ’ilî, 15. K, 34. B,s. 130)¹⁵⁹

Nef’î, birinci mısrada fikrinin parlaklığı ile mana puthanelerinin aydınlanacağını, ikinci mısrada şiirinin suyu ile gül bahçesine benzeyen hayalin suya kanacağını söylemektedir. şair fikrinin ve şiirinin övgüsünü mübalağalı bir şekilde övmüştür:

“Tâb-ı fikrimle sanem-hâne-i ma’nâ rûşen

Âb-ı nazmımla gülistân-ı tahayyül şâd-âb” (Nef’î, 31. K, 61. B, s. 125)¹⁶⁰

¹⁵⁷ YÖKTEZ, “Ferîdûn ve Dîvânı”

¹⁵⁸ Tezyökgov, “17. yy. şairlerinden Hikmetî ve Dîvânı”

¹⁵⁹ E-kitap, “Nâ’il’î-i Kadîm Dîvânı”

¹⁶⁰ E-kitap, “Nef’î Dîvânı”

Nef'î diğ er beyitte, sözünün renkli fikirlere sahip olduğunu ve kırmızı yakuta benzediğini, bundan dolayı şiirini görenlerin dil kılıcının kan damlaları saçtığını sanacaklarını söylemiştir:

“Sanırlar katre-i h n saçılır t g-ı zeb nımdan

Sözüm oldukça reng n-fıkr ile y kut-ı r mm n ” (Nef' , 11. K, 42. B, s. 60)¹⁶¹

Nûrî İbrahim kendisini çalgıcıya benzeterek, fikir meclisinin çalgıcısı olduğunu ve elinde ney, gözünde yaş, dilinde de mana dolu şiirleri olduğunu söylemiştir. şair, fikir meclisinde manalı şiirler söyleyen bir  algıcıdır:

“Tefekkür bezminün bir mutrib-i dem-sâzıyım d 'im

Elimde ney gözümde nem dilimde şi'r-i p r-ma'n ” (Nûrî İbrahim, 3.K, 59. B, s. 68)¹⁶²

Siyâhî Dede, ince fikir sahibi kalemim inci sa ıcıysa da memduhun cevher olan özelliklerini şiir ipliğine katmak mümkün değil demiştir:

“Ne mümkün gevher-i vasfunı silk-i nazma derc¹⁶³ itmek

Eger i h me-i fıkr-i dak k m d r-feş n geldi” (Siyâhî Dede, 24. K, 27. B, s. 140)¹⁶⁴

Siyâhî Dede; manayı keklığe, kalemini şüpheli oka, fıkrini ele kendisini de avcıya benzetmiştir. şair, elinde şüpheli ok ile daima keklik avlamaktadır. şair elindeki okun şüpheli olmasının sebebi fikirleridir. Bu fikirlerle daima manayı avlamaktadır. Beyitte fikirlerinin keklik gibi manaları avlaması şairin sanat gücünü göstermektedir:

“Dem-be-dem kebk-i me' n mi şikâr eylemede

¹⁶¹ E-kitap, “Nef'  D v n ”

¹⁶² YÖKTEZ, “Nûrî İbrahim D v n ”

¹⁶³ “Derc” kelimesi, tezde “d rc” şeklinde yazılıdır.

¹⁶⁴ YÖKTEZ, “Siyâhî Dede D v n ”

Dest-i endîşeme bir tîr-i gümândur kalemüm” (Siyâhî Dede, 11. K, 11. B, s. 62)¹⁶⁵

Süheylî, şiirini mücevhere, düşüncelerini geline benzetmiştir. Şiir mücevherinin düşünce gelininin bileğine bilezik takması, şairin mutluluğu için yeterlidir:

“Yiter bana bu sa’âdet ki gevher-i nazmum

‘Arûs-ı fikretümün takdı sâ’idine sivâr” (Süheylî, 42. K, 25. B, s. 95)¹⁶⁶

2.3. Şairlerin Diğer Şairleri Övmeleri, Yermeleri ya da Kendini Onlarla Kıyaslaması

Şairler, başka şairlerden bahsederken ya kendilerini övüp diğerlerini yermiş ya da bir şairi üstat görüp kendisinin de onun gibi iyi bir şair olduğunu ifade etmiştir. Şairlerin, kasidesinde övdüğü bir şairi başka bir kasidesinde eleştirdiği de görülmektedir. Bu durum, şairin kasidelerini şairliğinin farklı evrelerinde yazmış olmasından kaynaklanabildiği gibi tamamen gelenekle ilgili de olabilmektedir.

Şairler kendilerini bazen Türk, bazen Acem, bazen Arap şairlerle kıyaslamıştır. Buna karşılık şairlerin ismini vermeden kendini onlarla mukayese ettikleri de görülebilmektedir. Bu durumda genellikle şair, kendini övüp diğer şairleri aynı kefedeyerek hepsini yermektedir.

2.3.1. Türk şairlerle olan kıyas

Şairler kendilerini Türk şairlerle kıyaslarken en çok Nef’î’yi övmüştür. Ardından Sâbit ve Riyâzî övülmeye değer görülmüştür. Bazen de bu mukayeseyi bir adım daha öteye götürmek amacıyla klasik dönemin en güçlü şairleri olan Bâkî ve Nef’î’den daha üstün olduklarını beyan etmişlerdir. Şairlerin kendilerini Türk şairlerle kıyasladığı beyitlerden bazıları şunlardır:

¹⁶⁵ YÖKTEZ, “Siyâhî Dede Dîvânı”

¹⁶⁶ E-kitap, “Süheylî Dîvânı”

Bosnalı Âsım, kıymet bilmeyenler sebebiyle divanını yakmak istediği ancak şairleri Sâbit tarafından taltif edilince bundan vazgeçtiğini söylemiştir:

“Eger Sâbit Efendi gelmese dîvân-ı eş’ârım

Yakardum âteşe ammâ telattuf ol ana eyler” (Bosnalı Âsım, 7.K, 58.B, s.89)¹⁶⁷

Yine Bosnalı Âsım, gazelde Riyâzî’nin kasidede Nef’î’nin kabul gördüğünü, ancak kendisinin can bağışlayan şairlerinin ortaya çıkmasıyla birlikte, bu sahada kendi şairliğinden bahsedilir olduğunu ve artık kimsenin Riyâzî ve Nef’î’den bahsetmediğini söylemiştir:

“Gazelde gerçi Riyâzî kasîdede Nef’î

Müsellem olduğunu bildi âşinâ ile yâd

Velî zuhûr ideli tâze nazm-ı cân-bahşum

Yanumda anları hiç kimse şimdi itmez yâd” (Bosnalı Âsım, 8.K, 50-51.B, s.94)¹⁶⁸

Başka bir kasidesinde Bosnalı Âsım, kendisini öven beyitlerin sayısı artınca kendisinin tarz olarak Nef’î’ye yaklaştığını, onun gibi boş lakırdı yaptığını söyleyerek Nef’î’yi uzun fahriyeleri sebebiyle yermiştir:

“Bu temeddüh nedür ey Âsım-ı pür-lâf ü güzâf

Tarz-ı Nef’îyi kasîdende idersin îrâd” (Bosnalı Âsım, 13.K, 47.B, s.115)¹⁶⁹

Edirneli Hüseyin (Âlî) Efendi, kendisini Anadolu’nun mucize nefesli Nef’î’sinin seçkin öğrencisi olarak görürken, Horasan sırma işleyicilerinin üstatlarından üstün görmüştür:

¹⁶⁷ E-kitap, “Bosnalı Âsım Dîvânı”

¹⁶⁸ E-kitap, “Bosnalı Âsım Dîvânı”

¹⁶⁹ E-kitap, “Bosnalı Âsım Dîvânı”

“Ben ol şâkird-i hâs-ı Nef’î-i mu’ciz-dem-i Rûmem

Ki sözde gâlibüm üstâd-ı zerdûz-ı Horâsâne” (Edirneli Hüseyin Efendi, 4. K, 112. B, s. 28)¹⁷⁰

Edirneli Hüseyin Efendi, kendisini Anadolu’nun mucize nefesli Nef’î’sinin seçkin öğrencisi olarak görürken, horasan sırma işleyicilerinin üstatlarından üstün görmüştür:

“Ben ol şâkird-i hâs-ı Nef’î-i mu’ciz-dem-i Rûmem

Ki sözde gâlibüm üstâd-ı zerdûz-ı Horâsâne” (Edirneli Hüseyin Efendi, 4. K, 112. B, s. 28)¹⁷¹

Mehmed Nazîf, kendisini Nef’î ve Bâkî’den üstün görmüş ve her kasidesinin Hz. Peygamber’e övgü olduğunu ve sultanı/peygamberi övmeyen şiire ayna diyemem diyerek şiirini aynaya benzetmiştir:

“Ne Nef’î’yem ne Bâkî her kasîdem na’t-i Ahmed’dir

Dimem mir’at-i nazm midhât-i sultân göstereşün” (Mehmed Nazîf, 2. K, 36. B, s.)¹⁷²

2.3.2. Acem şairlerle olan kıyas

Şairler kasidelerinde kendilerini en çok Selmân, Tâlib, Hayyâm, Hâkânî, Firdevsî, Örfî, Enverî, Câmi, Hâfız, Hâcû, Attâr gibi Acem şairleri ile kıyaslamıştır. Genellikle kendilerini asrın Acem şairleri olarak görmüş, bazen de onları eleştirerek kendi şiirlerinin daha yeni olduğunu iddia etmişlerdir.

Bosnalı Âsım, Şair Sabit’i övdüğü kasidesinde kendisini İran şairlerinin büyüklerinden Tâlib ve Selmân ile karşılaştırmıştır. Kalem redifli kasidesinde kendi bâkir şiirleri dururken kalemin Tâlib ve Selmân’ın eski şiirlerini yazmaya devam etmesinin

¹⁷⁰ Ulusal Tez Merkezi (YÖKTEZ), “Edirneli Hüseyin Âli Efendi Dîvânı” (Erişim 3 Mayıs 2024)

¹⁷¹ YÖKTEZ, “Edirneli Hüseyin Âli Efendi Dîvânı”

¹⁷² Ulusal Tez Merkezi (YÖKTEZ), “Mehmed Nazif Divanı’nın Tahlili” (Erişim 14 Mart 2024)

şaşılabak bir durum olduğundan bahsetmiştir. Kendi şiirini yeni bulup Tâlib ve Selmân'ın şiirlerini eski bulmaktadır:

“Var iken nazm-ı terüm nâz iderse ne aceb

Sebt-i şi'r-i kühen-i Tâlib ü Selmân'a kalem” (Bosnalı Âsım, 11.K, 48.B, s.105)¹⁷³

Yine Bosnalı Âsım İstanbul kadısı Abdullah Efendi'nin terbiyesi ile şereflenerek feyizlendiğini ve bu sayede hem nesirde hem nazımda zamanın Hayyâm'ı olsam ne olur diyerek kendisini döneminin Hayyam'ı gibi görmüştür:

“Feyz-i şeref-i terbiyetünle n'ola olsam

Hem nesirde hem nazımda Hayyâm-ı zamâne” (Bosnalı Âsım, 14.K, 15.B, s. 117)¹⁷⁴

Dürrî Ahmed Efendi, haşmetli hakanın kendisine iltifat edip beğenmesi durumunda, padişahın tatlı tarzda şiirler söyleyen Hâkânî'si olacağını söylemiştir. Şair bu beyitte kendisini İran şairlerinin en büyüklerinden sayılan Hâkânî'ye benzetmiştir:

“N'ola her lahza manzûr-ı nigâh-ı iltifât olsam

O hâkân-haşmete Hâkânî-i şîrîn-edâyam ben” (Dürrî Ahmed Efendi 17. K, 14.B. s. 75)¹⁷⁵

Ferîdûn, “İsa gibi nefesi hayat bağışlayan ve taklit edilemeyen beyanlı şairlik kabiliyetine sahip Örfî” tabiri galiba benim hakkımda söylenmiştir demektedir:

“Örfî-i 'Îsâ-dem ü mu'ciz-beyânun tab'ına

Gâlibâ hakkımda vâriddür bu beyt-i müstetâb” (Ferîdûn, 1.K, 44. B, s. 170)¹⁷⁶

¹⁷³ E-kitap, “Bosnalı Âsım Dîvânı”

¹⁷⁴ E-kitap, “Bosnalı Âsım Dîvânı”

¹⁷⁵ Akdenizedu, “Dürrî Ahmed Efendi Dîvânı”

¹⁷⁶ Tezyökgov, “Feridun ve Dîvânı”

Nef'î, sözünün incelikte ve sağlamlıkta Urfî ve Hâkânî'nin sözlerine benzemediğini, kendi şiirinin tarzının farklı olduğunu söyleyerek kendi şiirinin taklitsiz ve benzersiz olduğunu söylemiştir:

“Nezâketde metânetde kelâmım benzemez aslâ

Ne Urfî'ye ne Hâkânî'ye bu bir tarz-ı âherdir” (Nef'î, 19. K, 36. B, s. 85)¹⁷⁷

Yine Nef'î, Nizâmî kasidesindeki tarzı görmüş olsaydı; Şâpûr ve Hüsrev ile Şîrîn'in hikâyelerinden bahsetmezdi diyerek kasidesindeki tarzın Nizâmî'nin tarzından daha üstün olduğunu ifade etmiştir:

“Nizâmî görse ger tarz-ı kasîdem dahi anmazdı

Hadîs-i sergüzeşt-i Hüsrev ü Şîrin ü Şâpûr” (Nef'î, 34. K, 42. B, s. 134)¹⁷⁸

Nehcî; Nizâmî, Enverî, Firdevsî, Hâkânî-yi Şîrvînî övgü incisi nasıl dizilir benden görsün diyerek Fars şairlerinin önde gelenlerinden daha hünerli olduğunu söylemiş şairliğinin gücüyle yaşadığı dönem şairlerine bir nevi meydan okumuştur:

“Dür-i medhûn dizilmek nic'olurmuş tâ ki görsünler

Nizâmî Enverî Firdevsî Hâkânî-yi Şîrvînî” (Nehcî, 5. K, 65. B, s. 49)¹⁷⁹

Neşâtî, kendisini Anadolu'nun Enverî'si olarak görmüş, taze şiirlerinin noktasını, Farslı Rûknâ'nın gönlünün yarasına benzetmiştir. Neşâtî hem Enverî'yi hem de Rûknâ'yı üstün kabul etmiştir:

“Âteşîn-lehce ben ol Enverî-i Rumem kim

Nokta-i şi'r-i terüm dâg-ı dil-i Rûknâdur” (Neşâtî, 22. K, 35. B, s. 108)¹⁸⁰

¹⁷⁷ E-kitap, “Nef'î Dîvânı”

¹⁷⁸ E-kitap, “Nef'î Dîvânı”

¹⁷⁹ Kültür ve Turizm Bakanlığı (E-kitap), “Nehcî Dîvânı” (Erişim 2 Ağustos 2024)

¹⁸⁰ E-kitap, “Neşâtî Dîvânı”

Medhî, şaha seslendiği bir beyitte, şiir kılıcımla kahramanlık etsem bana
asrımızın Selmân'ı derler diyerek kendini Selman'a benzetmiştir:

“Tîg-i nazmumla şehâ şöyle dil-âverlik idem

Diyeler ‘asrımızun şimdi budur Selmân’ı” (Medhî, 20. K. 12. B, s.164)¹⁸¹

Siyâhî Dede, feleğin ve Fars edebiyatının ünlü şairi Attar’ın kendisinin kaleminin
keyifli edasını övdüğünü ifade etmiştir. Hem kader-i İlâhi’nin hem Attar’ın şairin şiirini
övmesi önemlidir:

“Eyledi cân ile ‘Attâr u çarh

Cünbüş-i hâmemе pesend ü senâ” (Siyâhî Dede, 9. K, 157. B, s. 57)¹⁸²

Yine Siyâhî Dede başka bir kasidede, memduhunu övdüğü her beyiti Bostan
eserine benzetmiş, kalemini de beyitlerini düzenleme yönünden zamanın Sadî’si olarak
görmüştür:

“Vasf-ı pâkûn ile her beyti kitâb-ı Bostân

Anı tertîb ile Sa’dî-i zamândur kalemüm” (Siyâhî Dede, 11. K, 45. B, s. 65)¹⁸³

Süheylî, kemale vasıl olmuş bir garip olduğunu söyleyip padişahı merhamet
dilemiştir. Kendisine arka çıkan biri olsaydı, Selman’ı kimse anmazdı. Kendisine destek
çıkılmasını isteyen şair, yardım görmesi durumunda Selman’dan daha iyi bir şair
olacağını ifade etmiştir. Sonraki beyitte Süheylî; İran’ın büyük şairi Hâcû-yı Kirmânî’nin
kendi şiir kılıcının cevherini görseydi, hayrette kalır, sesi kesilir, lal olurdu demiştir:

“Kemâle kimse bakmaz bir garîbem husrevâ rahm it

Zahîr’üm olsa andurmaz idüm ‘âlemde Selmân’ı

¹⁸¹ Tezyökgov, “Medhî Dîvânı”

¹⁸² Tezyökgov, “Siyâhî Dede Dîvânı”

¹⁸³ Tezyökgov, “Siyâhî Dede Dîvânı”

Hadîsinden kalurdu lâl olup dem-beste hayretde

Göreydi tîg-ı nazmum cevherin Hâcû-yı Kirmânî” (Süheylî, 6.K, 15,16. B. s. 27)¹⁸⁴

Süheylî; Zahîr, Enverî, Selmân, Câmi, Hâfız, Hâcû gibi İran’ın büyük şairleri şiirlerimi görseydiler beni kıskanıp şiirimi takdir ederlerdi diyerek kendilerini bu şairlerden daha hünerli görmüştür:

“Zahîr ü Enverî Selmân ü Câmi Hâfız u Hâcû

Bana tahsîn ü reşk eylerdi nazmum görseler anlar” (Süheylî, 49. K, 30. B,s. 109)¹⁸⁵

Üsküdarlı Sırrî, şiirlerimin misk dolu kalemi dünyayı kokulandırdı. Sabah rüzgarı Attar’ın ruhuna varırsan benden selam söyle demiştir. Şair, muattar ve Attâr kelimelerini beyitte beraber kullanarak ıstikak sanatına, rüzgarın selam götürmesi ile rüzgarı konuşturtarak intak sanatını kullanmıştır:

“Muattâr itdi dehri kil-k-i müşk-âgîn-i eş’ârûm

Sabâ benden selâm eyle varursan rûh-ı Attâr’a” (Üsküdarlı Sırrî, 4. K, 55. B, s. 207)¹⁸⁶

2.3.3. Arap şairlerle olan kıyas

Şairler kasidelerinde kendilerini Sahbân, Faryablı Zahîr, Hassân gibi Arap şairler ile kıyaslamıştır. Bazen kendilerini onlardan üstün görürken bazen de onları kendilerine üstat kabul etmişlerdir.

¹⁸⁴ E-kitap, “ Süheylî Dîvânı”

¹⁸⁵ E-kitap, “ Süheylî Dîvânı”

¹⁸⁶ Ulusal Tez Merkezi (YÖKTEZ), “Üsküdarlı Sırrî Dîvânı” (Erişim 25 Temmuz 2024)

Fehîm-i Kadîm, şiirlerindeki yeniliğin Vâil kablesinin meşhur şairi Sahbân'ın eski şiirlerinin hükmünü kaldırdığını söylemiştir:

“Nüsha-i tâzem eyledi mensûh

Köhne tarzı kelâm-ı Sahbân'ı” (Fehîm-i Kadîm, 17. K, 40. B, s.205)¹⁸⁷

Ferîdûn, kasidemdeki orijinalliği Faryabl Zahîr görseydi şairlerin şahı olduğunu kabul ederdi demiştir. Ferîdûn, kaside sahasında Zahîr-i Fâryâb'ın sözünün geçtiğini kabul ederek onun hakemliğine başvurmuştur:

“Hüsrev-i nazm oldıgum teslîm iderdi şübhesüz

Bu kasîdem tarzını görse Zahîr-i Fâryâb” (Ferîdûn, 1.K, 43. B, s. 170)¹⁸⁸

Gümülcineli Dürrî şairliğinin sihir etkisine sahip olduğunu söyledikten sonra Hz. Peygamber'in şairi Hassân şiirlerimi görseydi, şiirlerimdeki düşünce ve fikirleri güzel bulurdu diyerek Hassan'ı üstat görmüştür:

“Benüm ol şâ'ir-i sâhir ki göreydi şi'irüm

Fıkr ü endîşeme tahsîn iderdi Hasân” (Gümülcineli Dürrî, 1 K, 49. B, s. 14)¹⁸⁹

2.3.4. İsim vermeden kendini diğer şairlerle kıyası

Şairler isimlerini vermedikleri şairlerle kıyas içine girdiklerinde genellikle kendi kabiliyetini övme yoluna gitmiştir. Çeşitli benzetmelerle kendi büyüklükleriyle övünen şairler, diğer şairlerin kendilerinden aşağı olduğunu söylemiştir. Şairliklerinin diğer şairler tarafından kıskanıldığını, üslup olarak yeni olduklarını beyan etmişlerdir:

Bosnalı Âsım, şairliğini övgüye değer bir inciye benzeterek, Anadolu ve Fars şairleri tarafından şiirlerinin kıskanıldığını söylemektedir:

¹⁸⁷ Tezyökgov “Fehîm-İ Kadîm Dîvânı'nın Tahlîli”

¹⁸⁸ Tezyökgov, “Feridun ve Dîvânı”

¹⁸⁹ Tezyökgov, “Gümülcineli Dürrî Dîvânı”

“Devletünde benüm ol nâzım-ı dürr-i midhat

Reşk ider nazmuma her nûkte-ver-i Rûm u Acem” (Bosnalı Âsım, 10.K, 28.B, s.101)¹⁹⁰

Ferîdûn, eğri büğrü üsluplu şairlerin kendisine benzeyemeyeceğini söylemiş, şiir söyleyiş tarzında kendisini saf nağmeler söyleyen bülbüle diğer şairleri kargaya benzetmiştir:

“Sanma her kec-mec edâ şâ’ir bana hemtâ olur

‘Andelîb-i kuds-ile hem-nagme olsun mı gurâb” (Feridun, 1.K, 41. B, s. 169)¹⁹¹

Yine Ferîdûn, şiirden anlayanların kendi şairliğini inkar etmeyeceklerini; kıskanç, mağrur ve kendini beğenenlerin şairliğini anlayamayacaklarını söylemiştir:

“Hiç sühan-fehm benüm tab’uma inkâr itmez

Var-ise hâsid-i hod-bîn ü denî vü mağrur” (Ferîdûn, 13K, 14.B, s. 220)¹⁹²

Ferîdûn başka bir beyitte, kendi şairlik kabiliyetini şahine, diğer şairlerin şairlik kabiliyetini doğana ve şiirdeki manayı keklik avına benzetmiştir. Ferîdûn kendi şairliği ile diğer şairlerin şairlik kabiliyetinin birbirine benzemeyeceğini söylemiştir. Kendisini diğer şairlerden bu bakımdan üstün görmüştür:

“Şâhîn-i tab’um ile bâze-i tab’-ı şu’arâ

Kebk-i ma’nâ-yı şikâr itmede olmaz enbâz” (Ferîdûn, 5. K, 7. B, s. 188)¹⁹³

Gümülcineli Dürrî, Kara Çelebizade Mehmed Efendi’ye kapısının kölesi olduğunu söyledikten sonra kendisini diğer şairlerle bir tutmasının reva olmayacağını belirtmiştir. Çünkü Dürrî’ye göre baykuşla harem kuşları aynı olamaz. Şair kendisini hüdhüd veya göçmen kuşuna benzetirken, diğer şairleri baykuşa benzetmiştir. Şair ikinci

¹⁹⁰ E-kitap, “Bosnalı Âsım Dîvânı”

¹⁹¹ Tezyökgov, “Feridun ve Dîvânı”

¹⁹² Tezyökgov, “Feridun ve Dîvânı”

¹⁹³ Tezyökgov, “Feridun ve Dîvânı”

beyitte de diğ er şairleri tilkiye benzetirken kendisini ceylan ve dağ keçisi gibi av hayvanlarına benzetmiştir. şair, memduhuna tilki ve alaklığ a alışmışlara lütufta bulunmak, ceylana da nehir kenarında gezmekten mahrum bırakmak reva mıdır diye şikayette bulunmuştur:

“Gayrilerle beni bir tutma kapun bendesiy m

Ne rev  bir tutma b mla hic murg-i harem

Ne rev dur güle r b h u den et-p şe

Sayd-ı nah r ide mahr m ola seyr n-ı em” (Gümülcineli Dürrî, 2. K, 59-60 B, s. 19)¹⁹⁴

Hikmet , her konuya sükut ederek cevap vermek iyidir; karınca eğer Hz. Süleyman ile konuşmak istese ne olur ki diyerek, muhataplarını karıncaya kendisini de Hz. Süleyman’a benzetmiştir:

“Yegd r ey Hikmet  her bahse s k t olsa cev b

M r eger kılmış ola n’ola S leym n ile bahs” (Hikmet , 3. K, 20. B, s. 84)¹⁹⁵

Mantik  Ahmed,  vg  meydanının genişliğinde memduhuna yaptığı övgüde at sürülerinin binicisi olduğunu, elindeki kalemin guy ve evgana döndüğünü söylemiştir. Mantik  kendisi ile bu oyunda iddia edenin kellesini yerde yuvarlayacağını söylemiştir.

Guy ve evgan, at üzerinde değnekle yerdeki topa vurmak suretiyle oynanan çok eski bir oyundur. şair, kendini bu oyundaki at üstündeki biniciye, kalemini değneğe, şairlik davası g denlerin kellesini bu oyundaki topa, oyunun oynandığı alanı ise memduhu meth etme kabiliyet sahasına benzetmiştir. Bu oyun sahasında kendinden daha iyisi varsa karşısına çıkması durumunda kellelerini bu oyundaki top gibi yuvarlayacağını teşbih sanatına başvurarak ifade etmiştir:

¹⁹⁴ Tezyökgov, “Gümülcineli Dürrî D v n ”

¹⁹⁵ Tezyökgov, “17. yy. şairlerinden Hikmet  ve D v n ”

“Fezâ-yı ‘arsa-i medhünde fârisü’l-haylem

Elümde külk ü devât oldu gûy ile çevgân

Benümle da’vî mü’eddâ kılan hemân gelsün

Ki tûb-veş ideyüm kellesin yire galtân” (Mantıkî Ahmed, 3. K, 47-48. B, s. 108)¹⁹⁶

Mantıkî Ahmed başka bir beyitte, şairliğini bir kula ata benzetmiş, gam ve üzüntü rüzgarının/zamanının kendisini zayıflattığını, bundan dolayı bir iki cahil eşeğin kendisini geçmesinin ayıplanacak bir durum olmadığını ifade etmiştir:

“Semend-i tab’umı süst itdi bâd-ı gussa vü gam

Beni geçerse n’ola bir iki har-ı nâ-dân” (Mantıkî Ahmed, 3. K, 46. B, s. 108)¹⁹⁷

Medhî bir kasidesinde, olgun akıl sahibi olup kendine dünyanın sarrafiyım diyenlere elmas ve taşın kıymet olarak aynı olup olmadığını istifham yoluyla soruyor. Şair beyitte kendisini elmasa benzeterek diğer şairlerden üstün olduğunu belirtmiştir:

“İy diyen sarrafiyem dehrün kemâl-i ‘akl-ile

Bana söyle bir midür kıymetde elmâs u hacır” (Medhî, 20. K. 11. B, s.164)¹⁹⁸

Nâbî şiirini seccadeye benzeterek, şiirinin elli sene boyunca herkesçe itimat edildiğini, doğru görüldüğünü söylemiştir. Dolayısıyla Nâbî kendisini şairler topluluğunu şeyhi olarak görmüştür:

“Elli yıldur ki müselleme sana seccâde-i nazm

¹⁹⁶ Ulusal Tez Merkezi (YÖKTEZ), “Mantıkî Ahmet Efendi ve Divançesi” (Erişim 24 Temmuz 2024)

¹⁹⁷ YÖKTEZ, “Mantıkî Ahmet Efendi ve Divançesi”

¹⁹⁸ Tezyökgov, “Medhî ve Dîvânı”

Şimdi sensin şu'ârâ zümresine şeyh-i kebîr” (Nâbî, 8. K, 7. B, s. 42)¹⁹⁹

Kendisini kötölemek isteyen kıskanç düşmanların lakırdı ettiğini, engin denizin çer çöp atılmakla pislenmeyeceğini söyleyen Sâbit, kendi sanatını engin denize, düşmanlarının dedikodusunu, eleştirisini çer çöpe benzetmiştir:

Harf atar Sâbiti tekdîre hasedden a'dâ

Lücce hâşâ has ü hâşâk ile murdâr olmaz (Sâbit, 5. K, 14. B, s. 237)²⁰⁰

Siyâhî Dede, şiirini kadehe benzetmiş ve kendi kadehinden içilen zevki ne Cem'in kadehi ne de Keyvan'ın kasesi verebilir diyerek kendi şiirlerini diğer şairlerin şiirlerinden üstün görmüştür:

“Aceb bu sâgar-ı nazmumda konılan zevki

Ne câm-ı Cem virür anı ne kâse-i Keyvân” (Siyâhî Dede, 25. K, 54. B, s. 146)²⁰¹

Süheylî, kendi şiirlerini Hz. İsa'nın sözlerine benzeterek, şiirlerinin deccal eşekleri tarafından ayıplanmaması gerektiğini ifade etmiştir:

“Ta'n eylesün nazmuma her bir har-ı deccâl

K'olmuşdur anun her birisi nutk-ı Mesîhâ” (Süheylî, 48. K, 69. B, s. 106)²⁰²

Süheylî, başka bir beyitte şiirini Hz. Musa'nın beyaz eline benzetmiş ve başka beyaz eller varsa da hepsi yed-i beyza mucizesi olamaz demiştir. Şiir muadilinin olmadığını belirtmiştir:

“Her nazm olımaz nazmuma 'âlemde mu'âdil

¹⁹⁹ Ulusal Tez Merkezi (YÖKTEZ), “Nâbî Dîvânı” (Erişim 11 Temmuz 2024)

²⁰⁰ Ulusal Tez Merkezi (YÖKTEZ), “Sâbit Dîvânı” (Erişim 9 Eylül 2024)

²⁰¹ Tezyökgov, “Siyâhî Dede Dîvânı”

²⁰² E-kitap, “Süheylî Dîvânı”

Olmaz ne kadar ag-ısa her yed yed-i beyzâ” (Süheylî, 48. K, 71. B, s. 106)²⁰³

Süheylî, Vezir Mustafa Paşa’yı övdüğü kasidesinde, övmeyi uçmaya, kendisini doğana, diğer şairleri de kargaya benzetmiştir. Avlanmakta doğan ile karganın aynı olamayacağını belirterek kendisini diğer şairlerden üstün görmüştür:

“Herkesün kârı degül vasfunda pervâz eylemek

Bir degül çünkim şikâr olmakda şeh-bâz ü gurâb” (Süheylî, 16K, 32. B, s. 49)²⁰⁴

Süheylî, şiiri gül bahçesine, kendisini güle, düşmanlarını dikene benzetmiş ve şiire benzettiği gül bahçesinde kendisine eş bir şairin olmadığını soru sorarak cevaplamıştır. Şair, diğer beyitte de feleği avcıya, kendisini Hz. İsa’nın sözlerine, rakiplerini de eşek anırtmasına benzetmiştir. Felek avcısının kendisini tuzağa düşürdüğünü söyleyen şair, kaderin kendisi ile rakiplerini aynı konumda bıraktığını ifade etmiştir:

“Gülzâr-ı sühinde ola mı baña ber-â-ber

Ben gülşen-i nazmuñ güliyam hârıdur a‘dâ

Şol dâma düşürdi beni sayyâd-ı felek kim

Bang-i har ile rütbede bir güfte-i ‘Îsâ” (Süheylî, 48.K, 75,77. B, s. 106-107)²⁰⁵

Süheylî başka bir beyitte, garip kimsesizlerin yıldızı düşkün olur, güneşin olduğu yerde diğerlerinin zerrece itibarı olmaz diyerek kendisini güneşe benzetmiştir. Dolayısıyla kendisine nisbetle diğer şairlerin sönük kaldığını ifade etmiştir:

“Yıldızı düşkün olur gurbet esîri bî-kesün

Zerre denlü i‘tibâr olmaz olursa âfitâb” (Süheylî, 16. K, 34. B, s. 49)²⁰⁶

²⁰³ E-kitap, “Süheylî Dîvânı”

²⁰⁴ E-kitap, “Süheylî Dîvânı”

²⁰⁵ E-kitap, “Süheylî Dîvânı”

²⁰⁶ E-kitap, “Süheylî Dîvânı”

Va'dî, her ne kadar diğ er şairlerin ismini vermese de şiirlerinin diğ er şiirler içinde sultan mertebesinde olduğunu söyleyerek dolaylı yönden kendisini diğ er şairlerden üstün görmüştür:

  Kimse g ft r-ı pesesnd demi inkâr idemez

Söz ki sultân-ı pesend ola pesend eylerler   (Va'd , 6. K, 129. B, s. 85)²⁰⁷

²⁰⁷ Tezyökgov,    Va'd  D v n   

3. SONUÇ

17. yüzyıl Osmanlı sahasına bakıldığında siyasi, askeri, ekonomik ve toplumsal yapıda bozulmaların başladığı, yükselişin yavaşladığı ve durakladığı; edebiyat alanında ise niteliğin ve gelişimin daha ileri gittiği bir yüzyıldır. Özellikle şiir alanında Arap ve İran edebiyatlarındaki şairlere öykünme yok denecek seviyeye gelmiş, Osmanlı sahası edebî bakımdan zengin bir döneme şahitlik etmiştir. Kasidelerdeki fahriye bölümlerinde birçok şairin kendini ve sanatını Arap ve Fars şairlerinden ve onların sanatlarından üstün gördükleri görülmüştür.

Kasideler sadece nitelik olarak değil şekilsel bakımdan da farklılığa göstermiştir. Nef'î, Ahmed Nâmî, Azbî Baba, Behçetî Hüseyin Efendi, Birrî Mehmed Dede, Cem'î, Diyarbakırlı Malî, Dürrî Ahmed Efendi, Edirneli Hüseyin Âlî, Fasih Ahmed Dede, Ferîdûn, Mezâkî, Siyahî Dede, Şerif Nehcî, Vahyî ve Yârî'nin bazı kasidelerinin tüm beyitleri fahriyeden oluşmaktadır.

Bunun yanı sıra kaside yazıp kasidelerinin hiçbirinde fahriye bölümü olmayan şairler de mevcuttur. Bunlar: Abdülmecîd Sîvâsî, Âgâh, Cemaleddîn Mahmûd Hulvî, Fenâyî Cennet Mehmed Efendi, Ferîdî, Kâimî, Kutup (Seyyid) Osman Fazlî, Meczûb, Nisârî ve Tırnakçızâde Mehmed Sa'îd Zîver Bey'dir.

Şairler kasidelerin fahriye bölümlerinde şahıslarını, şairliklerini, şiirlerini övmüştür. Şiirlerini mana, fikir, eda ve üslup güzelliği yönüyle övmüştür. Kabiliyetli şair olmalarını, Allah vergisi olmasına bağlamışlardır. Kendilerine bahşedilen yeteneğin sonradan kazanılamadığını belirtmişlerdir.

Şairler, kendilerini/şahıslarını överken kendilerini en çok bülbüle ve papağana benzetmişlerdir. Papağanın tatlı dilli, şirin sözlü; bülbülün hoş nağmeli, içten şakıyan olmasını teşbihte benzetme yönü olarak çokça kullanmışlardır. Şairler bazen kendilerini Hazret-i Ali'nin hizmetkarı Kanber'e benzetmiş, daha mütevazı davrandıklarında ise Kanber'in Kanber'iyim gibi tabirleri kullanmışlardır. Birçok kasidede şairler kendilerini cevher madeni, eşsiz bir inci olarak nitelendirmiştir. Yine şair; birçok yerde güneş, sihirbaz, bahçıvan, usta bir mutribdir. Şairler kendilerini söz ülkesinin pehlivanına, silahşörüne, şiir meydanının şehsüvarına, övgü meclisinin Cem'ine benzetmiştir. Hatta keyif verici yönlerinin olduğunu belirtirken kendilerini şarap kadehinin dibinde kalan yuduma benzettikleri olmuş, sözü iyi kullanma anlamında kendilerini hakkak üstadı

olarak görmüşlerdir. Tüm bu benzetmelerle şairin şahsını yüceltmesinin asıl sebebi, memduhuna yaraşır biri olduğunu kanıtlamaktır.

Şairler, şairliklerinin kabiliyet yönüne vurgu yapmıştır. Tabiatlarının şair olmaya elverişli olduğunu, bunun kendilerine Allah'ın bir lütfu olarak verildiğini, şairâne ve güzel sözlerin kendilerinden ilham yoluyla çıktığını belirtmişlerdir. Genelde şairlik kabiliyetlerinin yakıcılığından dem vurarak bu kabiliyetin hüner hazinesi, sır sandığı, engin ve korkutucu bir deniz olduğundan bahsetmişlerdir. Şairler bazen şairlik yeteneklerini kâtibe, tatlı sözlü papağana, keskin ve parlak kılıca teşbih etmiş; bazen de kalemlerini sihirbaza, güle, Hz. Musa'nın esasına, düşman topluluğuna ateş saçan ejderhaya, savaş meydanının Rüstem'ine, mesnevi-hana, vecd ile raks eden Mevlevîye, ah edip inleyen "ney"e, benzetmişlerdir. Bazı durumlarda ab-ı hayat, şairin şairlik yeteneğini kıskanmaktadır.

Şairler; şiirlerinin mana, fikir ve üslup güzelliği bakımından farklı, yeni, eşsiz, orijinal, taklitten uzak ve övgüye layık olduğundan bahsetmişlerdir. Şiirlerini överken şiirlerindeki tarzın yüceliğinden ve güzelliğinden bahsetmişler, teşbih sanatından çokça faydalanmışlardır. Şiirlerini; savaş meydanında tartışmalara son veren Sâm'a, değerli kumaşa; parlak, benzersiz, işlenmemiş inciye, mucize gösteren aynaya, Hz. Musa'nın esasına, Hz. İsa'nın diriltici nefesine, Ülker yıldızına, güle, gül bahçesine, kadehe, safi şaraba, saf ve temiz suya; şiirinin sesini yıldızlara ulaştıran mızıkâ sesine, şiirinin değerini ilan eden tellala, şiirinin gizli sırlarını ipin ucunda tutan düğüme benzetmişlerdir. Şiirinin kış mevsiminde açan gülün cazibesi gibi olduğunu söyleyen şairler de olmuştur.

Şairler, şiirlerini anlam yönünden överken birçok tabir kullanmıştır. Onlara göre mananın yüce, yeni ve orijinal olması; herkesçe anlaşılmaması gereklidir. Şairler şiirlerindeki anlamı; daha evvel kimse tarafından kullanılmaması yönüyle cennet hurilerine, ilmin kapısı olması yönüyle Hz. Ali'ye, ölümsüz ve kalıcı olması yönüyle Hızır'a ve ab-ı hayata, gerçekleri olduğu gibi göstermesi yönüyle aynaya, kıymetli olması yönüyle hazineye benzetmişlerdir.

Şairler şiirlerini eda ve üslup güzelliği yönünden överken bir şiirin yeni, taze, güzel, tatlı üsluplu ve keyif verici olması gerektiğini söylemişlerdir. Şiirlerinin güzelliğinden bahsettiklerinde genelde başvurdukları teşbih Hz. Yusuf'tur. Bazen de bu güzelliği, süslü bir geline ve güzel bir puta benzetmişlerdir. Şiirlerinin nükteli ve melodik tarza sahip olduğundan bahseden şairler de vardır.

Şairler şiirlerini fikir yönünden överken fikirlerini gelin, yakut, saray gibi pek çok unsura benzetmiştir. Şairin fikri; bazen Hz. İsa'nın göğe yükselmesi gibi insanları aciz duruma düşürmekte, bazen de parlaklığı ile şiirin manasını aydınlatmaktadır. Şairliğini şahine benzetip fikrini kanada benzeten şair, şiirde yüksek manalara erişmek için kanadı vasıta olarak kullanmıştır. Bazen şairin kalemi, ince fikirler saçan bir incidir.

Şairler, başka şairlerden bahsederken ya kendilerini övüp diğerlerini yermiş ya da bir şairi üstat görüp kendisinin de onun gibi iyi bir şair olduğunu ifade etmiştir. Şairlerin, kasidesinde övdüğü bir şairi başka bir kasidesinde eleştirdiği de görülmektedir. Bu durum, şairin kasidelerini şairliğinin farklı evrelerinde yazmış olmasından kaynaklanabildiği gibi gelenekle ilgili de olabilmektedir.

Şairler kendilerini bazen Türk, bazen Acem, bazen Arap şairlerle kıyaslamıştır. Buna karşılık şairlerin ismini vermeden kendini onlarla mukayese ettikleri de görülebilmektedir.

Şairler kendilerini Türk şairlerle kıyaslarken en çok Nef'î'yi övmüştür. Ardından Sâbit ve Riyâzî övülmeye değer görülmüştür. Bazen de bu mukayeseyi bir adım daha öteye götürmek amacıyla klasik dönemin en güçlü şairleri olan Bâkî ve Nef'î'den daha üstün olduklarını beyan etmişlerdir.

Şairler kasidelerinde kendilerini en çok Selmân, Tâlib, Hayyâm, Hâkânî, Firdavsî, Örfî, Enverî, Câmî, Hâfız, Hâcû, Attâr gibi Acem şairleri ile kıyaslamıştır. Genellikle kendilerini asrın Acem şairleri olarak görmüş, bazen de onları eleştirerek kendi şiirlerinin daha yeni olduğunu iddia etmişlerdir.

Şairler kasidelerinde kendilerini Sahbân, Faryablî Zahîr, Hassân gibi Arap şairler ile kıyaslamıştır. Bazen kendilerini onlardan üstün görürken bazen de onları kendilerine üstat kabul etmişlerdir.

Şairler isimlerini vermedikleri şairlerle kıyas içine girdiklerinde genellikle kendi kabiliyetini övme yoluna gitmiştir. Çeşitli benzetmelerle kendi büyüklükleriyle övünen şairler, diğer şairlerin kendilerinden aşağı olduğunu söylemiştir. Şairliklerinin diğer şairler tarafından kıskanıldığını, üslup olarak yeni olduklarını beyan etmişlerdir:

Şairler fahriye bölümlerinde şaıslarını, şairliklerini ve şiirlerini överken hemen tüm edebî sanatları kullanmışlardır. Ençok öne çıkan edebî sanatlar teşbih, istiare, mübalağa ve telmih olmuştur.

KAYNAKÇA

- AÇA, Mehmet, GÖKALP Haluk, KOCAKAPLAN İsa, Başlangıçtan Günümüze Türk Edebiyatında Tür ve Şekil Bilgisi, Kesit Yayınları, İstanbul 2011.
- AKDENİZEDU, Akdeniz Üniversitesi Dspace. “Dürri Ahmed Efendi Dîvânı”. Erişim 19 Ocak 2024 <http://acikerisim.akdeniz.edu.tr/xmlui/handle/123456789/4651>
- AKDENİZEDU, Akdeniz Üniversitesi Dspace. “Kelîm-İ Eyyûb (Batburunzâde)’nin Hayatı, Eserleri, Edebî Kişiliği, Dîvânı”. Erişim 7 Eylül 2024 <http://acikerisim.akdeniz.edu.tr/xmlui/handle/123456789/4651>
- AYDEMİR, Yaşar, 17. Yüzyıl Türk Edebiyatında Kaside, Ankara: Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1994. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- BANARLI, Nihat Sami, *Resimli Türk Edebiyatı cilt 2*, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 2001.
- BİLKAN, A. Fuat - “*Tarihî, Sosyo-Kültürel Bağlam (1600-1700)*”, KB Türk Edebiyatı Tarihi, C.2, 2006.
- ÇAVUŞOĞLU, Mehmed, ‘*Kaside*’. Türk Dili Dîvân Şiiri Özel Sayısı. Temmuz-Ağustos-Eylül 1986, TDK Yayınları, Ankara 1986.
- DİLÇİN, Cem, *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, TDK Yay. Ankara 1992.
- E-KİTAP, Kültür ve Turizm Bakanlığı “*Bosnalı Âsım Dîvânı*”. Erişim 22 Şubat 2024 <https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-208667/bosnali-asim-divani.html>
- E-KİTAP, Kültür ve Turizm Bakanlığı “*Nâ’il’î-i Kadîm Dîvânı*”. Erişim 5 Mayıs 2024 <https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-247199/naili-i-kadim-divani.html>
- E-KİTAP, Kültür ve Turizm Bakanlığı “*Nef’î Dîvânı*”. Erişim 17 Nisan 2024 <https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-206118/nefi-divani.html>
- E-KİTAP, Kültür ve Turizm Bakanlığı “*Nehcî Dîvânı*”. Erişim 2 Ağustos 2024 <https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-194366/nehci-divani.html>
- E-KİTAP, Kültür ve Turizm Bakanlığı “*Neşâtî Dîvânı*”. Erişim 1 Eylül 2024 <https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-78354/divanlar.html>
- E-KİTAP, Kültür ve Turizm Bakanlığı “*Süheylî Dîvânı*”. Erişim 2 Nisan 2024 <https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-194364/suheyli-divani.html>
- ELMALI, Hüseyin, “*Kasîde*”, TDV İslam Ansiklopedisi, C 24, İstanbul 2001
- GÖKDEMİR, Ayvaz, Yeni Türk Ansiklopedisi, C. 5, Ötüken Yayınları, İstanbul 1985.

- İŞINSU İSEN, Tuba, *Divan Şiirinde Fahriye*, Ankara: Bilkent Üniversitesi Ekonomi ve Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2002.
<https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- İPEKTEN, Haluk, *Eski Türk Edebiyatı, Nazım Şekilleri ve Aruz*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2005
- KABAKLI, Ahmet, *Türk Edebiyatı, Cilt 1*, Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, İstanbul 1965.
- KABAKLI, Ahmet, *Türk Edebiyatı, Cilt 2*, Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, İstanbul 1994.
- KARAALIOĞLU, Seyit Kemal, *Edebiyat Terimleri Kılavuzu*, İnkılap ve Aka Kitabevi, İstanbul 1975
- KASÎDE, Türk Ansiklopedisi, Milli Eğitim Basımevi, Ankara, 1974
- KASÎDE, Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi C 5. Dergah Yayınları, İstanbul 1982
- KORTANTAMER, Tunca, *Eski Türk Edebiyatı Makaleler I*, Akçağ Yayınları, Ankara 1993.
- KÖPRÜLÜ, M. Fuad, *Türk Edebiyatı Tarihi*, Ötüken Yayınevi, İstanbul 1981.
- ÖZTUNA Yılmaz, *Osmanlı Devleti Tarihi*, Cilt: 2, Medeniyet Tarihi, İstanbul 1998.
- PALA, İskender, “*Kasîde*”, TDV İslam Ansiklopedisi, C 24, İstanbul 2001.
- PALA, İskender, *Dîvân Edebiyatı*, Ötüken Yayınları, İstanbul 1996.
- PALA, İskender, *Ansiklopedik Dîvân Şiiri Sözlüğü*, Kapı Yayınları, İstanbul 2011.
- SHAW, Stanford J., *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye, C.I*, (Çev: Mehmet Harmancı), İstanbul 1982.
- YÖKTEZ, Ulusal Tez Merkezi. “Azbi Baba Dîvânı”. Erişim 7 Kasım 2024.
<https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- YÖKTEZ, Ulusal Tez Merkezi. “Behcetî Hüseyin Efendi Dîvânı”. Erişim 24 Ekim 2024.
<https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- YÖKTEZ, Ulusal Tez Merkezi. “17. Yüzyıl Şairlerinden Dimetokalı Vahdetî’nin Divan’ının Tenkitli Metni”. Erişim 24 Şubat 2024.
<https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- YÖKTEZ, Ulusal Tez Merkezi. “Çorlulu Zarîfî Dîvânı”. Erişim 7 Mayıs 2024.
<https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>

- YÖKTEZ, Ulusal Tez Merkezi. “Diyarbakırlı Mâlî Dîvânı”. Erişim 12 Ocak 2024.
<https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- YÖKTEZ, Ulusal Tez Merkezi. “Edirneli Ahmed Rüşdî Divanı”. Erişim 13 Nisan 2024.
<https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- YÖKTEZ, Ulusal Tez Merkezi. “Edirneli Hüseyin Âlî Efendi Dîvânı”. Erişim 3 Mayıs 2024
<https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- YÖKTEZ, Ulusal Tez Merkezi. “17. yy. Şairlerinden Hikmetî ve Dîvânı”. Erişim 3 Mart 2024.
<https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- YÖKTEZ, Ulusal Tez Merkezi. “Fehîm-i Kadîm Dîvânı’nın Tahlîli”. Erişim 12 Mart 2024.
<https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- YÖKTEZ, Ulusal Tez Merkezi. “Feridun ve Dîvânı”. Erişim 25 Nisan 2024.
<https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- YÖKTEZ, Ulusal Tez Merkezi. “Gümülcineli Dürrî Dîvânı”. Erişim 14 Mayıs 2024.
<https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- YÖKTEZ, Ulusal Tez Merkezi. “Mantıkî Ahmet Efendi ve Divançesi”. Erişim 24 Temmuz 2024.
<https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- YÖKTEZ, Ulusal Tez Merkezi. “Medhî Dîvânı”. Erişim 4 Şubat 2024.
<https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- YÖKTEZ, Ulusal Tez Merkezi. “Mehmed Nazif Divanı’nın Tahlili”. Erişim 14 Mart 2024.
<https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- YÖKTEZ, Ulusal Tez Merkezi. “Nâbî Dîvânı”. Erişim 11 Temmuz 2024.
<https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- YÖKTEZ, Ulusal Tez Merkezi. “Nûrî İbrahim Dîvânı”. Erişim 25 Haziran 2024.
<https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- YÖKTEZ, Ulusal Tez Merkezi. “Peşteli Hisâlî Dîvânı”. Erişim 24 Mayıs 2024.
<https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- YÖKTEZ, Ulusal Tez Merkezi. “Sa’dî Dîvânı”. Erişim 2 Şubat 2024.
<https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- YÖKTEZ, Ulusal Tez Merkezi. “Sâbit Dîvânı”. Erişim 9 Eylül 2024.
<https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- YÖKTEZ, Ulusal Tez Merkezi. “Siyâhî Dede Dîvânı”. Erişim 18 Ocak 2024.
<https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- YÖKTEZ, Ulusal Tez Merkezi. “Üsküdarlı Sırrî Dîvânı”. Erişim 25 Temmuz 2024.
<https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>

YÖKTEZ, Ulusal Tez Merkezi. “Va’dî Dîvânı”. Erişim 22 Haziran 2024.
<https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>

YÖKTEZ, Ulusal Tez Merkezi. “Yahyâ Nazîm Dîvânı”. Erişim 14 Ocak 2024.
<https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>